

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra

Gretos Linartaitės
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas
Teistumo teisinės pasekmės
Legal consequences of a criminal record

Vadovė: vyr. lekt. dr. Ugnė Nasvytė
Recenzentas: lekt. Darius Prapiestis

Vilnius
2025

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame magistro darbe nagrinėjamos teistumo teisinės pasekmės, analizuojant jų įtaką asmenų teisiniam statusui baudžiamosios teisės ir piliečio teisių ir laisvių prasme. Pirmoje darbo dalyje aptariama teistumo sąvoka, analizuojama teistumo ir jo reguliavimo istorinė raida, teistumo nustatymo pagrindai, jo trukmė bei galimybės panaikinti ar sutrumpinti teistumą. Antroje darbo dalyje analizuojamos teistumo sukeliamos specialiosios teisinės pasekmės, nagrinėjamas teistumo vaidmuo skiriant bausmę, atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ir (ar) bausmės bei pripažįstant jį recidyvistu ar pavojingu recidyvistu. Trečiojoje darbo dalyje analizuojamos bendrosios teistumo teisinės pasekmės, įskaitant ribotas galimybes teistumą turintiems asmenims užimti tam tikras pareigas, gauti licencijas ar leidimus.

Pagrindiniai žodžiai: teistumas, specialieji teistumo padariniai, bendrieji teistumo padariniai.

This Master's thesis examines the legal consequences of criminal record, analysing their impact on the legal status of individuals in relation to criminal law and the rights and freedoms of citizens. The first part of the thesis deals with the concept, development and meaning of criminal record. It analyses the grounds for establishing a criminal record, its duration and the possibilities of cancelling or shortening it. The second part of the thesis analyses the specific legal consequences of criminal record, examining the role of criminal record in the imposition of a sentence, in the discharge of a person from criminal liability and/or punishment, and in the recognition of a person as a recidivist or a dangerous recidivist. The third part of the work analyses the general legal consequences of criminal record, including the limited possibilities for persons with a criminal record to hold certain positions, obtain licences or permits.

Keywords: criminal record, special consequences of criminal record, general consequences of criminal record.

TURINYS

IŽANGA	2
1. TEISTUMO SAMPRATA IR PAGRINDAI.....	5
1.1. Teistumas ir jo raida.....	5
1.2. Teistumo atsiradimo pagrindai ir tvarka	8
2. TEISTUMO SUKELIAMOS SPECIALIOSIOS TEISINĖS PASEKMĖS	15
2.1. Bausmės skyrimas teistumą turinčiam asmeniui	15
2.2. Asmens turinčio teistumą atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ir (ar) bausmės	20
2.3. Asmens turinčio teistumą pripažinimas pavojingu recidyvistu	27
3. BENDROSIOS TEISTUMO PASEKMĖS	30
3.1. Teisėtumo ir proporcingumo principų ryšys su bendrosiomis teistumo teisinėmis pasekmėmis	30
3.2. Teistumo išviešinimas	36
IŠVADOS	39
PASIŪLYMAI.....	41
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	42
SANTRAUKA.....	49
SUMMARY	50

IŽANGA

Temos aktualumas. Teistumo sampratą, jo skyrimą, taikymą ir sukeltas pasekmes įtvirtina Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 97 str. (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000) (toliau – BK) ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai, kaip antai Teismų, Advokatūros, Notariato, Antstolių, Aviacijos, Audito, Bankų, Diplomatinės tarnybos bei Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymai (Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, 1994; Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, 2004; Lietuvos Respublikos notariato įstatymas, 1992; Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas, 2002; Lietuvos Respublikos aviacijos įstatymas, 2002; Lietuvos Respublikos finansinių ataskaitų audito ir kitų užtikrinimo paslaugų įstatymas, 1999; Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, 2004; Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymas, 1999; Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas, 2002), kurie reglamentuoja teises pasekmes teistumą turintiems asmenims. Teistumo teisiniai padariniai gali būti specialieji (susiję su baudžiamosios teisės ribojimais, pavyzdžiui, į teistumą atsižvelgiama sprendžiant dėl bausmės, pripažinimo recidyvistu / pavojingu recidyvistu, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimus) ir bendrieji (susiję su piliečio teisių ir laisvių ribojimais, pavyzdžiui, ribojimas užsiimti tam tikra veikla ar dirbti tam tikrą darbą). Taigi, norint visapusiškai suprasti šių padarinių kilmę, svarbu ne tik aptarti teistumo pasekmes, bet ir išsiaiškinti, kas yra teistumas, kokia jo reikšmė, taip pat išanalizuoti jo atsiradimo bei taikymo sąlygas, sukeltus padarinius ir jų proporcingumą. Be to, būtina palyginti BK įtvirtintas teistumo nuostatas su kitų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose įtvirtintomis nuostatomis bei jų patirtimi – tiek skirtingas teises sistemas atstovaujančiomis valstybėmis (Jungtinė Karalystė, Italija, Ispanija), tiek kaimyninėmis šalimis (Latvija, Estija). Toks palyginimas leis įvertinti teistumo reguliavimo ypatumus kaimyninėse bei skirtingų teisinių sistemų valstybėse.

Darbo tikslas. Išnagrinėti teistumo sampratą, reikšmę ir sukeltas pasekmes.

Uždaviniai. Darbo tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. Išanalizuoti teistumo sampratą bei reikšmę.
2. Išanalizuoti specialiąsias teistumo teises pasekmes.
3. Išanalizuoti bendrąsias teistumo pasekmes ir jų atitiktį proporcingumo ir teisėtumo principams.

Tyrimo objektas. Teistumas ir teistumo teisinės pasekmės.

Tyrimo metodai. Siekiant visapusiškai išnagrinėti teistumo sampratą, reikšmę ir jo sukeltas pasekmes darbe taikyti šie metodai: istorinis, analizės, lyginamasis, teleologinis bei lingvistinis. Istorinis metodas leido atskleisti teistumo raidą, jo formavimosi teisinius pagrindus bei pokyčius skirtingais laikotarpiais. Analizės metodas buvo naudojamas vertinant Lietuvos Respublikos teisės aktus, įskaitant BK, Lietuvos Respublikos baudžiamąjį proceso kodeksą (Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002) (toliau –BPK), ir kitus teisės aktus, taip pat Lietuvos teismų praktiką bei teisės doktriną. Lyginamasis metodas pasitelktas siekiant įvertinti Lietuvos teistumo instituto reglamentavimą kitų valstybių kontekste bei nustatyti gerąsias praktikas, kurios galėtų būti pritaikytos nacionalinėje teisinėje sistemoje. Lietuvos Respublikos, Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės normoms, reglamentuojančioms teistumą, analizuoti buvo taikomas teleologinis metodas, o teisės normų, susijusių su teistumu, aiškinimui – lingvistinis metodas.

Darbo originalumas. Lietuvos Respublikoje darbo autorės žiniomis per pastaruosius 5 metus nebuvo parašyta magistro darbų teisinių teistumo sukeltų padarinių tema. Kituose moksliniuose darbuose, kaip Monikos Vasilytės-Vasiliauskaitės, Eglės Adomaitienės magistro darbuose (Vasilytė-Vasiliauskaitė, 2018; Adomaitienė, 2024), buvo analizuojamas pats teistumo institutas arba kiti su teistumu susiję klausimai, tokie kaip recidyvas, arba teistumo įtaka asmens reputacijai. Atitinkamai, šis darbas išsiskiria plačia teisinių pasekmių analize, kurias sukelia teistumas, taip pat trumpai apžvelgiamos teisinės teistumo pasekmės kitose valstybėse, kaip Jungtinė Karalystė, Italija, Ispanija, Latvija bei Estija. Taip pat, atkreipiamas dėmesys, jog 2025 m. vasario 1 d. Lietuvos Respublikoje buvo priimti BK pakeitimai, tarp jų – naujoji BK 27 str. redakcija, kurioje patikslinta, jog teismas, sprendamas dėl asmens pripažinimo recidyvistu, atsižvelgia į kaltininko asmenybę, padarytų nusikaltimų pobūdį, jų sunkumą, tarpusavio ryšį ir kitas bylos aplinkybes. Atsižvelgiant į šiuos pakeitimus, magistro darbe analizuojamos galimos kylančios problemos, susijusios su jų taikymu. Taip pat šiame darbe nagrinėjamas 2024 m. lapkričio 1 d. įsigaliojęs Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 30 str. pakeitimas. Naujoje šio straipsnio redakcijoje numatyta, kad kiekvienas asmuo, dirbantis arba teikiantis paslaugas, susijusias su vaikais, privalo turėti QR kodą, kuriame pateikiama informacija apie asmens teistumą už seksualinius nusikaltimus prieš vaikus ar suaugusiuosius bei kitus tyčinius labai sunkius ar sunkius nusikaltimus. Vis dėlto ši nuostata kelia abejonių dėl jos atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 str. ir Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 14 str. (Europos Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, 1995) (toliau – EŽTK), todėl

darbe bus analizuojamos su ja susijusios galimos problemos. Šiame darbe nebus analizuojamos juridinio asmens teistumo teisinės pasekmės, kadangi tyrimo objektas apsiriboja fizinių asmenų teistumo reglamentavimu ir su tuo susijusiomis problemomis.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame darbe remtasi Lietuvos Respublikos teisės aktais, įskaitant Lietuvos Respublikos Konstituciją, BK, BPK ir specialiuosius įstatymus, tokius kaip Antstolių, Notariato, Teismų bei Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymai. Šie teisės aktai analizuoti siekiant nustatyti teistumo bei jo sukeltamų padarinių teisinį reguliavimą ir jų taikymo ribas. Darbe taip pat nagrinėta Lietuvos teismų praktika, atskleidžianti teistumą reguliuojančių BK ir BPK normų taikymo ypatumus. Be to, analizuoti tarptautiniai teisės aktai, tokie kaip Europos Parlamento ir Tarybos 2017 m. birželio 14 d. reglamentas (ES) 2016/679 bei EŽTK. Reikšmingą vietą tyrime užėmė ir G. Švedo vadovėlis „Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis: 2 knyga“ (Švedas et al, 2020), suteikęs teorinį pagrindą nagrinėjamai temai. Šių šaltinių analizė leido įvertinti ne tik teorinį teistumo teisinį reglamentavimą, bet ir jo įgyvendinimą praktikoje.

1. TEISTUMO SAMPRATA IR PAGRINDAI

1.1. Teistumas ir jo raida

Teistumas – kaip nurodoma BK 97 str. 1 d., turinčiais teistumą laikomi už nusikaltimo padarymą nuteisti asmenys, kuriems įsiteisėjo Lietuvos Respublikos ar kitos Europos Sąjungos valstybės narės teismo priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Teisės teorijoje teistumas bendrąja prasme suprantamas kaip asmens, apkaltinamuoju nuosprendžiu nuteisto už jo padarytą nusikalstamą veiką, teisinės padėties ypatybė, būdinga tam tikrą BK nustatytą terminą (Švedas et al, 2020, p. 287).

Remiantis BK 97 str. asmuo laikomas turintis teistumą nuo apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos iki kol jis išnyksta praėjus BK numatytam terminui arba būna panaikintas įstatyme numatytomis sąlygomis. BK 97 str. 3 d. numato teistumo atsiradimo sąlygas ir nurodo, kad teistumą turinčiais asmenimis yra laikomi: 1) Asmenys, kuriems bausmės vykdymas buvo atidėtas. Tokie asmenys laikomi turinčiais teistumą laikotarpiu, kuriam bausmės vykdymas buvo atidėtas. Tai reiškia, kad teistumas galioja tol, kol baigiasi bausmės vykdymo atidėjimo terminas. 2) Asmenys, nuteisti už neatsargius nusikaltimus, kuriems teistumas galioja visą bausmės atlikimo laikotarpį. Taigi, kol asmuo atlieka bausmę už neatsargių nusikaltimą, jis yra laikomas turinčiu teistumą. 3) Asmenys, nuteisti už tyčinius nusikaltimus ir realiai atlikę paskirtą bausmę. Teistumas, asmenims padariusiems tyčinius nusikaltimus, galioja bausmės atlikimo laikotarpiu ir dar tam tikrą laiką po bausmės atlikimo arba atleidimo nuo bausmės atlikimo.

Teistumas teisės teorijoje yra vertinamas dvejopai. Pirmuoju atveju, teistumas laikomas baudžiamųjų santykių dalimi, todėl šie santykiai pasibaigia tik teistumui išnykus arba jį panaikinus. Kitu atveju laikoma, kad baudžiamieji santykiai pasibaigia asmeniui atlikus bausmę, kadangi teistumas pats savaime nesukelia jokių ribojimų baudžiamosios teisės prasme (Švedas et al, 2020, p. 287; Abramavičius et al, 2003, p. 466). Taigi ši teisinė diskusija atspindi teistumo dvilypumą: viena vertus, tai yra juridinis faktas, kuris aktualus tik baudžiamosios justicijos atžvilgiu, jo pasekmių asmuo nejaučia kol nepadaro naujo nusikaltimo, kita vertus, teistumas gali būti vertinamas kaip asmens padėties ypatybė, kuri sukelia piliečio laisvių ir teisių apribojimus ne tik teistumo laikotarpiu, tačiau ir jam išnykus, kuomet tam tikri laisvių ir teisių apribojimai yra taikomi tiek ir teistumo laikotarpiu, tiek ir jam išnykus ar jį panaikinus. Teistumas asmeniui sukelia ne tik iš baudžiamosios teisės kylančius padarinius, dar kitaip vadinamus specialiaisiais teisiniais padariniais, tačiau ir bendruosius, kurie yra susiję su piliečio laisvių ir teisių suvaržymais,

kaip antai laisvė užsiimti tam tikra veika, dirbti tam tikrą darbą, todėl darytina išvada, jog vertinimas, kad teistumas yra baudžiamųjų santykių dalis ir šie santykiai pasibaigia tik teistumui išnykus (arba jį panaikinus), todėl aiškinimas, kad teistumas - laikomas asmens padėties ypatybė – teisingesnis. Tokios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kuris nurodo, jog remiantis BK 97 str. 3 d. teistumas yra ne tik pats nuteisimo faktas, tačiau ir tam tikras laiko tarpas, trunkantis po apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimo ir bausmės atlikimo, kuris priklauso nuo padarytos nusikalstamos veikos sunkumo (Lietuvos Aukščiausiasis Teismo 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje)¹.

Teistumas taip pat gali būti vertinamas ir kaip baudžiamosios atsakomybės elementas, jos sudėtinė dalis. Turint omenyje, jog BK 97 str. 3 d. numato teistumo terminus bausmės atlikimo laikotarpiu arba po bausmės atlikimo, todėl galima laikyti, jog asmuo, turintis teistumą, laikomas dar iki galo neatsiskaičiusių su valstybe ir neatlikus baudžiamosios atsakomybės (Piesliakas, 2008, p. 437).

Nagrinėjant teistumo sąvoka verta pabrėžti, kad sąvokos „turintis teistumą“ ir „teistas“ iš esmės skiriasi. Teistumas, kaip statusas, baudžiamosios teisės prasme išnyksta praėjus BK 97 str. 3 d. nurodytiems terminams (arba jį panaikinus BK 97 str. 7 d. numatytais pagrindais) ir baudžiamosios teisės prasme asmuo nebėra laikomas turintis teistumą. Sąvoka „teistas“ žymi patį asmens nuteisimo faktą, kuris lieka ir yra neatskirama žmogaus gyvenimo ir biografijos dalis (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimas; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Atitinkamai, pabrėžtina, jog teistumas žymi juridinį faktą apie asmens nuteisimą už nusikaltimą apkaltinamuoju nuosprendžiu, kuris išnyksta praėjus BK numatytiems terminams ir todėl nereikėtų šios sąvokos painioti su pačiu nuteisimo faktu. Šioje vietoje verta paminėti, jog nepaisant to, jog asmens teistumas yra išnykęs arba panaikintas, teisme ankstesni teistumai gali būti vertinami kaip asmenį charakterizuojanti aplinkybė „<...> rodanti jo požiūrį į baudžiamojo įstatymo saugomas vertybes, polinkį potencialiai nusikalsti ateityje“, pavyzdžiui sprendžiant dėl kardomosios priemonės – suėmimo – skyrimo (Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. spalio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje) arba taikant bausmės atidėjimo institutą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kaltinamieji bylose dėl kardomosios priemonės skyrimo ar bausmės atidėjimo netaikymo ginčija žemesnių

¹ Teistumo reikšmė šiame darbe bus atskleidžiama per jo sukeltas pasekmes antrojoje ir trečiojoje šio magistro darbo dalyse.

instancijų teismų ankstesnių, jau išnykusių, teistumų vertinimą, tačiau teismai ne kartą yra konstatavę jog „ši aplinkybė vertintina kaip ankstesnį kaltinamojo elgesį bei asmenybę charakterizuojantis duomuo ir tai kaltinamojo teisių bei BK 97 str. nuostatų nepažeidžia.“ (Lietuvos apeliacinio teismo 2021 m. lapkričio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Darbo autorės nuomone, toks požiūris yra vertintinas teigiamai, kadangi atsižvelgiant į tai jog teismai, į išnykusius teistumus atsižvelgia charakterizuojant asmenį padarius naują nusikaltimą ir / ar sprendžiant dėl kardomosios priemonės taikymo ar bausmės atidėjimo, rodo tai, jog asmuo nepasitaisė, t. y. padarė naują nusikaltimą, o anksčiau paskirta (įvykdyta) bausmė nepasiekė savo tikslo – užkardyti pakartotinį nusikalstamumą, tačiau, autorės nuomone, galėtų būti taikoma išimtis, kuomet nusikaltimas yra padarytas dėl neatsargumo.

Nagrinėjant teistumo sąvoką per istorinę prizmę, galime daryti išvadą, jog šios sąvokos reglamentavimas keitėsi kartu su Lietuvos Respublikos baudžiamaisiais įstatymais, t.y. Lietuvos baudžiamasis statutas (Lietuvos baudžiamasis statutas, 1930) (toliau - Statutas), Lietuvos tarybų socialinės Respublikos baudžiamojo kodeksas (Lietuvos tarybų socialinės Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1961) (toliau – LTSR BK). Teistumo institutas savo raidos laikotarpiu visuomet buvo orientuotas į nusikaltimą padariusio asmens laisvių ir teisių ribojimą, taip siekiant užtikrinti baudžiamajame įstatyme įtvirtintiems bausmės tikslams, pasauliui modernėjant, didelis dėmesys buvo pradėtas skirti teistumą turinčių asmenų reintegracijai ir asmens teisių ir laisvių pusiausvyrai, o ne tik jų suvaržymams.

Pirmą kartą teistumo institutas Lietuvos Respublikoje buvo įtvirtintas 1930 m., kuomet Rusijos baudžiamojo statuto pagrindu buvo įvestas Statutas, kuris nors ir tiesiogiai nenumatė teistumo instituto, tačiau numatė baudžiamojo nusikaltimo padarymo pasekmes. Lietuvos Respublikos baudžiamojo įstatymo raidos laikotarpiu teistumo terminas priklausė nuo skirtingų kriterijų, pavyzdžiui, Statute teistumo laikotarpis priklausė nuo kalėjimo, kuriame atliekama bausmė, tipo. Statutas numatė trijų rūšių kalėjimus: sunkiųjų, graso ir paprastąjį. Statutas taip pat numatė, jog nuteistieji, arba Statute vadinami nusmerktieji, kuriems buvo paskirta laisvės atėmimo bausmė kalėjimuose, arba tremtyje, netekdavo įvairių teisių, kaip pavyzdžiui, teisės eiti valstybės, savivaldybių arba visuomenės tarnybos darbų. Statutas galiojo iki pat 1961 metų, kuomet buvo įvestas LTSR BK. LTSR BK teistumo sąvoka, sąlygos, išimtys ir taikymas buvo numatytas 58 str., kuris, priešingai nei šiuo metu galiojantis BK, nurodė atvejus, kuomet asmuo yra laikomas neturinčiu teistumo, o ne atvirkščiai. Pagal LTSR BK neturinčiais teistumo buvo laikomi asmenys, kurie: 1) nuteisti laisvės atėmimu ir jiems atidėtas bausmės vykdymas, tačiau per atidėjimo laikotarpį neįvykdė naujo nusikaltimo; 2) nuteisti bauda, atėmimu eiti tam tikras pareigas

arba dirbti tam tikrą darbą, arba užsiimti tam tikra veikla, arba pataisos darbais, jeigu per vienerius metus nuo tos dienos kada baigė atlikti bausmę, nepadarė naujo nusikaltimo; 3) nuteisti laisvės atėmimu daugiau kaip 3 m., bet ne daugiau kaip 6 m, jeigu jie per trejus metus nuo tos dienos kada baigė vykdyti bausmę, nepadarė naujo nusikaltimo; 4) nuteisti laisvės atėmimu daugiau kaip 6 m, bet ne daugiau kaip 10 m., jeigu jie per aštuonerius metus nuo tos dienos kada baigė vykdyti bausmę, nepadarė naujo nusikaltimo; 5) nuteisti laisvės atėmimu daugiau kaip 10 m., itin pavojingi recidyvistai, jeigu jie per 8 m. nuo tos dienos kai baigė vykdyti bausmę nepadarė naujo nusikaltimo ir teismas nustato, kad nuteistasis pasitaisė ir nėra reikalo jį laikyti turinčiu teistumą.

Taigi, darytina išvada, kad teistumo institutas evoliucionavo keičiantis Lietuvos Respublikos baudžiamiesiems įstatymams, kurių kiekvienas turėjo savitą teistumo reguliavimą, tačiau labai panašų tikslą – užtikrinti, kad nuteistasis pakartotinai nenusikals ir pastarajam įrodyti, jog bausmės tikslai yra pasiekti ir jo suvaržytos laisvės ir teisės gali būti atkurtos. Atsižvelgiant į dabartinį reguliavimą teistumas yra padėties ypatybė, kuri atsiranda, tęsiasi ir pranyksta (arba būna panaikinama) BK numatytais pagrindais.

1.2. Teistumo atsiradimo pagrindai ir tvarka

Pagal BK 97 str. 1 d. teistumo atsiradimą sąlygoja du būtinieji veiksniai: 1) nusikaltimo padarymas; ir 2) Lietuvos Respublikoje ar kitoje Europos Sąjungos valstybės narės teisme priimto apkaltinamojo nuosprendžio įsiteisėjimas. Teistumo atsiradimas nepriklauso nuo padarytos nusikalstamos veikos sunkumo, teistumą turinčiais asmenimis pripažįstami asmenys padarę bet kokio sunkumo tyčinio ar neatsargaus nusikaltimo padarymą, išskyrus atvejus kuomet teismas nusikaltimą padariusiam asmeniui skiria baudžiamojo poveikio, priverčiamosios medicinos ar auklėjamojo poveikio priemones (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, 2004). Verta paminėti, kad BK 97 str. 9 d. nurodo, jog teismas, sprenddamas dėl kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės arba jo pripažinimo pavojingu recidyvistu, neatsižvelgia į kitoje valstybe įsiteisėjusį teismo priimtą apkaltinamąjį nuosprendį jeigu:

1. Atsižvelgdamas į įsiteisėjusį teismo priimtą apkaltinamąjį nuosprendį pažeistų pagrindines žmogaus teises ir (ar) laisves;
2. Padaryta veika pagal BK nelaikoma nusikaltimu;
3. Asmuo nusikalstamos veikos padarymo metu nebuvo sulaukęs amžiaus, nuo kurio pagal BK galima baudžiamoji atsakomybė už jo padarytą veiką;

4. Nepakanka gautos informacijos apie kitos valstybės teismo priimtą apkaltinamąjį nuosprendį ir šią informaciją persiuntusi valstybė per nustatytą terminą jos nepateikia;
5. Yra kitų Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse nustatytų pagrindų.

Teistumas, kaip teisinė pasekmė, yra galiojantis tik tam tikrą aiškiai apibrėžtą laikotarpį, todėl jis negali riboti asmens teisių ir laisvių visą jo gyvenimą. Dėl šios priežasties įstatymas numato kokiomis sąlygomis, pagrindais ir terminais teistumas pasibaigia, gali būti sutrumpintas arba panaikintas. Asmuo laikomas turintis teistumą nuo momento kuomet įsiteisėja apkaltinamasis nuosprendis iki tol kol teistumas išnyksta arba yra panaikinamas. Teistumas yra nustatomas atsižvelgiant į padarytos nusikalstamos veikos pavojingumą, kaltės formą ar bausmės vykdymo atidėjimo taikymą (Švedas et al. p. 291). Atitinkamai teistumo terminai yra įtvirtinti BK 97 str. 3 d. kuriame numatoma jog, teistumą turinčiais asmenimis laikomi:

1. Bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiu – jei bausmės vykdymas buvo atidėtas;
2. Bausmės atlikimo laikotarpiu – jei nusikaltimas buvo neatsargus;
3. Trejus metus po bausmės atlikimo – jei nusikaltimas buvo nesunkus ar apysunkis;
4. Penkerius metus po bausmės atlikimo – jei nusikaltimas buvo sunkus;
5. Aštuonerius metus po bausmės atlikimo – jei nusikaltimas buvo labai sunkus;
6. Dešimt metų po bausmės atlikimo – jei asmuo yra pavojingas recidyvistas arba jei jam laisvės atėmimo iki gyvos galvos bausmė buvo pakeista terminuoto laisvės atėmimo bausme pagal BK 51 str. 2 d.

Teorijoje šie teistumo laikotarpiai yra įvardijami kaip nuteistojo bandomasis laikotarpis po bausmės vykdymo, kuriuo siekiama nustatyti ar asmuo nekelia pavojaus visuomenei ir galima atkurti visas jo teistumu suvaržytas teises ir laisves (Piesliakas, 2008, p. 437).

Verta pažymėti, jog nepilnamečiams, nuteistiems už BK 97 str. 3 d. 3 p. numatytus nusikaltimus, baudžiamasis įstatymas numato tam tikras išimtis. Jeigu asmeniui nusikaltimo padarymo metu nėra sukakę 18 metų, teistumo terminai numatyti BK 97 str. 3 d. skiriami vadovaujantis tame pačiame straipsnyje nustatytomis taisyklėmis, tačiau šie terminai sumažinami perpus. Taigi, galime matyti, jog teistumo terminas tiesiogiai koreliuoja su padarytos nusikalstamos veikos pavojingumu, kaltės forma bei bausmės vykdymo atidėjimo taikymu, atitinkamai, kuo padaryta nusikalstama veika pavojingesnė – tuo ilgesnis taikytinas teistumo terminas. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, jog teistumo terminai įstatyme yra įtvirtinti imperatyviai, kas reiškia, jog teismas negali nuspręsti asmeniui taikyti trumpesnį ar ilgesnį teistumo laikotarpį, išskyrus atvejus kuomet teistumas yra sutrumpinamas arba panaikinamas anksčiau laiko BK nustatyta tvarka.

BK 97 straipsnio 3 d. 2 p. numatyta, kad teistumas išlieka tik bausmės atlikimo metu asmenims, nuteistiems už neatsargius nusikaltimus. Neatsargūs nusikaltimai pagal BK yra tokie nusikaltimai, kuriuose nėra tyčios, o juos įvykdė dėl neatsargumo ar nerūpestingumo (pvz., BK 281 str. – Kelių transporto eismo taisyklių pažeidimas, sukėlęs sveikatos sutrikdymą ar mirtį). Kadangi tokie nusikaltimai nėra padaromi tyčia, jų pavojingumas laikomas mažesniu nei nusikaltimų padaromų tyčia. Todėl įstatymas švelnina teistumo reguliavimą: teistumas galioja tik tol, kol asmuo realiai atlieka paskirtą bausmę. Autorės nuomone, darytina išvada, kad įstatymų leidėjas pripažino, jog teistumo pasekmės, tokios kaip įsidarbinimo apribojimai ar reputacijos žala, nėra proporcingos neatsargiems nusikaltimams. Todėl siekiama išvengti ilgalaikės stigmatizacijos² asmenims, kurie neturėjo tyčios padaryti nusikaltimo, tačiau dėl neatsargumo ar nerūpestingumo sukėlė žalingas pasekmes.

BK 97 str. 5 d. nurodo, jog teistumo terminai yra skaičiuojami nuo paskirtos bausmės atlikimo arba atleidimo bausmės atlikimo. Teistumo terminai, asmenims padariusiems tyčinį nusikaltimą, pradedami skaičiuoti nuo tos dienos, kuomet buvo atlikta teismo paskirta bausmė. BK 42 str. įtvirtina 6 bausmių rūšis, atitinkamai teistumo pradžia priklauso nuo kiekvienos iš jų atlikimo, kaip pavyzdžiui, nuo baudos sumokėjimo momento, paskirto arešto pasibaigimo, viešųjų darbų visiško atlikimo, laisvės apribojimo termino pasibaigimo ir jo papildomų sąlygų įvykdymo. Asmenys, kurie buvo nuteisti taikant nusikaltimų sutaptį, teistumo terminai pradedami skaičiuoti nuo tos dienos, kuomet jie atliko galutinę subendrintą bausmę. Asmenys, kuriems bausmės yra subendrinamos atskirais nuosprendžiais, teistumą turinčiais yra laikomi už kiekvieną nusikaltimą veiką atskirai, kol išnyksta teistumas už sunkiausią iš jų (BK 97 str. 8 d.). Verta pažymėti, jog asmenys visiškai atleisti nuo bausmės atlikimo yra laikomi neturinčiais teistumo, tačiau atvejais, kai asmuo atleidžiamas nuo bausmės jau realiai atlikęs dalį bausmės, teistumas nedingsta ir tokiu atveju teistumo terminas yra skaičiuojamas nuo tos dienos, kai asmuo buvo atleistas nuo bausmės atlikimo (Švedas et al, 2020, p. 290-291). Atleidžiant asmenį remiantis amnestijos įstatymu, teistumo terminas skaičiuojamas nuo amnestijos komisijos sprendimo priėmimo dienos, o atleidžiant Prezidento dekretu dėl malonės, teistumo laikotarpis skaičiuojamas nuo šio dekreto įsigaliojimo dienos (Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl Amnestijos“, 1996).

² Stigmatizacija – tai procesas, kai individas ar grupė yra pažymimi, išskiriami ir vertinami neigiamai dėl tam tikros savybės, elgesio, ligos, tautybės, religijos ar kito skirtumo nuo dominuojančios visuomenės normos. Tai gali sukelti socialinį atskyrimą, diskriminaciją ir psichologinę žalą tiems, kurie yra stigmatizuojami.

Istoriniai Lietuvos Respublikos baudžiamieji įstatymai numatė skirtingus teistumo terminus, nei šiuo metu galiojantis BK, kaip antai Statute galime rasti skirtumą, jog „nusmerkti kalėti sunkiajame kalėjime arba nutremti, kai paleidus iš paskirtos gyventi vietos išeina dešimtis metų laiko, nusmerkti kalti grasos kalėjime – kai išeina dešimtis, ir paprastajame – 5m. laiko“, taigi Statutas iš esmės numatė tik 2 teistumo terminus – 10 m. po bausmės atlikimo momento, arba 5 m. (Statutas, p. 14).

Atliekant BK 97 str. nustatytų teistumo terminų palyginimą su kitų ES valstybių narių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytus teistumo terminais, galime įžvelgti, jog skirtingose ES valstybėse narėse taikomi teistumo terminai gali skirtis net kelis kartus, kaip antai Ispanijos Karalystės baudžiamajame kodekse trumpiausias numatytas teistumo terminas yra šeši mėnesiai, jeigu nuteistajam buvo skirta švelniausia bausmė, kuomet Lietuvos Respublikoje trumpiausias teistumo terminas įtvirtintas BK yra 3 m. (Ispanijos Karalystės baudžiamasis kodeksas, 1996). Tačiau, ilgiausias galimas teistumo terminas Lietuvos Respublikoje ir Ispanijos Karalystėje yra vienodas – 10 metų. Lyginant su Latvijos Respublika, kurios baudžiamasis įstatymas yra gana artimas BK, atsižvelgiant į tai, jog jo pamatas, kaip ir BK, buvo Tarybų Sąjungos laikais galiojęs baudžiamasis įstatymas, vis vien galime matyti skirtumų, vienas iš jų – skiriasi teistumo termino nustatymo sąlygos. Latvijos Respublikoje teistumo išnykimo terminai siejami su paskirtos bausmės terminu, o teistumo terminai priklauso nuo paskirtos bausmės trukmės, o ne nuo nusikaltimo sunkumo. Ilgiausias galimas teistumo terminas – 8 m. (Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 1999). Estijos baudžiamasis kodeksas numato jog maksimalus teistumo terminas yra 15 m., jeigu asmuo kalėjo daugiau nei 20 m. laisvės atėmimo vietoje, ir trumpiausias – 1 metų, jeigu asmeniui buvo paskirta bauda, viešieji darbai arba areštas (Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2001; Estijos Respublikos nusikalstamų veikų registro duomenų bazės įstatymas, 2011). Italijos Respublikos baudžiamojo kodekso 182 str. numato, jog teistumas išnyksta praėjus dvigubai ilgesniam laikotarpiui nei buvo paskirta laisvės atėmimo bausmė, tačiau bet kokių atveju ne ilgiau nei 30 ir ne trumpiau nei 10 metų. Jeigu asmeniui buvo pritaikyta kita baudžiamosios atsakomybės rūšis – bauda arba areštas, teistumas yra panaikinamas po 5 metų (Italijos baudžiamasis kodeksas, 1930). Taigi, galime matyti, jog Lietuvos Respublikos kaimyninėse šalyse (Latvija ir Estija) maksimalūs teistumo terminai yra ganėtinai panašūs 8-15 metų, kas rodo jog tokie terminai atitinka proporcingumo principui, tačiau Latvijoje ir Estijoje teistumo terminas priklauso nuo kalinimo įstaigoje praleisto laiko, o ne nuo padarytos nusikalstamos veikos sunkumo. Italijoje ilgiausias numatytas teistumo terminas yra 30 metų, kas kelia klausimą, ar tokiam laikotarpiui teistumo sukeliama padariniai atitinka teistumo tikslus bei pamatinius

proporcingumo ir teisėtumo teisinius principus. Atitinkamai, išnagrinėjus paminėtų šalių baudžiamuosius įstatymus, galima daryti išvadą, kad teistumo institutą galima rasti visuose nagrinėtų šalių baudžiamuosiuose įstatymuose, tačiau skiriasi jų taikymo principai bei išnykimo terminai. Autorės nuomone, 10-15 metų maksimalūs teistumo terminai atitinka pamatinius teisinius proporcingumo bei teisėtumo principus, tačiau tokiuose ES narėse, kaip Italija, maksimalus teistumo terminas yra 30 metų, kuris atrodo perteklinis ir peržengiantis proporcingumo principą.

Teistumo sutrumpinimo arba jo panaikino tvarka numatyta BK 97 str. bei BPK 363 str. BPK 363 str. 2 d. bei teismų praktika nurodo, kad teismas sprendamas teistumo sutrumpinimo arba jo panaikinimo klausimą vertina duomenis, apibūdinančius bausmę atlikusį asmenį, jo darbinę veiklą, elgesį po bausmės atlikimo ir kitas aplinkybes, kurių visuma leidžia teismui nuspręsti apie tolimesnio nuteisto asmens teisių ir laisvių suvaržymo, sietino su teistumo teisinėmis pasekmėmis, taikymo tikslingumą (Klaipėdos apygardos teismo 2024 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Be to, verta paminėti jog teistumo sutrumpinimas ar visiškas jo panaikinimas yra teismo teisė, bet ne pareiga, todėl kiekvienas nuteistojo prašymas dėl teistumo sutrumpinimo ar jo panaikinimo yra nagrinėjamas individualiai ir atsižvelgiant į aukščiau išvardintas aplinkybes. Pradėti teistumo sutrumpinimo arba jo panaikinimo procesą, iš esmės reikalingos dvi sąlygos – nuteistojo prašymas ir turi būti suėję ne mažiau kaip pusė teistumo termino. Teistumas gali būti sutrumpintas arba panaikintas, neatsižvelgiant į nusikaltimo sunkumą ar paskirtos bausmės trukmę. Todėl pagrindinis veiksnys šiuo atveju yra paties nuteistojo asmenybė. Teismai pabrėžia, jog kiekvienas teistumo sutrumpinimo arba jo panaikinimo taikymas yra individualus ir kiekvienu konkrečiu atveju reikia įvertinti nuteistąjį charakterizuojančių aplinkybių visumą, atitinkamai padarytos ir (ar) galiojančios administracinės nuobaudos gali užkirsti kelią taikyti teistumo panaikinimą ar sutrumpinimą (Kauno apygardos teismo 2018 m. balandžio 30 d. nutartis). Kita vertus, jeigu teismai nenustato, jog nuteistasis teistumo laikotarpiu yra padaręs naujų nusikalstamų veikų, jų atžvilgiu nėra pradėta naujų ikiteisminių tyrimų, nuteistasis yra charakterizuojamas teigiamai ir savo elgesį koreguoja teigiama linkme bei mokosi iš ankstesnio patyrimo – tokiu atveju teismai sutrumpina ar panaikina teistumo terminą (Kauno apygardos teismo 2017 m. gruodžio 15 d. nutartis). Verta paminėti, kad teistumo termino sutrumpinimas buvo įtvirtintas ir anksčiau Lietuvos Respublikos galiojusiuose baudžiamuosiuose įstatymuose, pavyzdžiui Statuto 31 str. numatė, jog *„jei šie nusmerktieji gerai elgiasi, tai nurodytieji laikai galima, nusmerktiesiems prašant, sutrumpinti, jeigu jie yra išėję pusę tų laikų, ir jeigu, be to, yra išgyvenę paskutinėje savo gyvenamojoje vietoje ne mažiau kaip dvejus metus“* (Statutas, p.

14). LTSR BK taip pat numatė, jog jeigu nuteistasis laisvės atėmimo, atlikus bausmę, pavyzdinčiai elgiasi ir sąžiningu darbu įrodė, kad jis pasitaisė, tai visuomeninių organizacijų prašymu, teismas galėjo jam panaikinti teistumą prieš sueinant LTSR BK 58 str. nurodytiems terminams. Taigi, galime matyti, kad nors ir Lietuvos Respublikoje galiojusiuose baudžiamuosiuose įstatymuose teistumas buvo apibrėžiamas skirtingai, tačiau visi įstatymai numatė galimybę sutrumpinti įstatyme numatytus teistumo terminus.

BK 97 str. 6 d. numato, jog suėjus 97 str. 3 d. numatytiems terminams, teistumas išnyksta ir asmenys laikomi neteistais. Pažymėtina, jog straipsnis nenumato jokių išlygų (su sąlyga, jog teistumo metu asmuo nepadarė naujos nusikalstamos veikos) ir teistumas išnyksta visiems nuteistiesiems. Šios pozicijos laikosi ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, kaip antai byloje Nr. 2K-214-976/2023, kurioje buvo apskūstas Lietuvos apeliacinio teismo nuosprendis, kuriame apeliacinės instancijos teismas atsižvelgė į kaltinamojo išnykusį teistumą skiriant bausmę, tačiau Lietuvos Aukščiausiasis Teismas nurodė jog kaltinamasis yra laikytinas nekaltu remiantis BK 97 str. 6 d. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas taip pat nurodo, jog pats teistumo išnykimas ar jo panaikinimas negali būti suprantamas kaip faktas, jog išnyksta ir pats asmens nuteisimo faktas ir tai nereiškia, jog asmeniui nekils tam tikri padariniai (t. y. bendrieji) kitose teisinių santykių srityse, tokiose kaip pavyzdžiui, vertinant asmens reputaciją. Atkreiptinas dėmesys, jog teistumo išnykimo terminas nutrūksta padarius ir baudžiamąjį nusižengimą, kuris pats iš savęs nesukelia teistumo (BK 97 str. 1 d.), tačiau nutraukia jau esamo teistumo išnykimo eigą. Taip pat, BK 97 str. 8 d. numato, jog asmuo laikomas teistu už kiekvieną nusikalstamą veiką tol, kol išnyksta teistumas už sunkiausią iš jų, todėl nereikėtų klaidingai suprasti aukščiau aprašyto teistumo nutrūkimo, kadangi tai nereiškia jog padarius „lengvesnę“ nusikalstamą veiką prieš tai taikymas teistumo terminas yra sutrumpinamas ar yra taikomas „lengvesnės“ nusikalstamos veikos nustatytas teistumo terminas, kadangi, kaip nurodo BK 97 str. 8 d., padarius naują nusikaltimą teistumo išnykimo eiga nutrūksta ir teistumo terminas už ankstesnės veikos padarymą pradedamas skaičiuoti nuo bausmės už naują nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą atlikimo dienos, t. y. iš naujo. Taip pat, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo baudžiamųjų bylų skyriaus išplėstinė kolegija yra nurodžiusi, jog ši nuostata yra taikoma ir tam atvejui, kai teistumas už vieną nusikalstamą veiką tęsiasi po to, kai pasibaigė bausmės, paskirtos už kitą nusikaltimą, vykdymo atidėjimo laikotarpis, pavyzdžiui, tais atvejais kuomet asmeniui už tyčinio nusikaltimo padarymą yra paskiriamos dvi bausmės – laisvės atėmimas ir bauda, o laisvės atėmimo bausmės vykdymas yra atidedamas. Atitinkamai, remiantis Lietuvos Aukščiausiojo teismo nutartimi teistumas tokiam asmeniui

išnyksta ne suėjus laisvės atėmimo bausmės vykdymo atidėjimo laikotarpiui, o praėjus BK 97 str. 3 d. 3 p. numatytam terminui nuo baudos sumokėjimo momento t. y. po bausmės atlikimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Pažymėtina, jog praktikoje, tam tikrais atvejais, asmens patraukimas baudžiamajon atsakomybėn ir apkaltinamojo nuosprendžio paskelbimas dar nereiškia, kad teistumas atsiranda automatiškai. Tokia situacija gali susidaryti, jei asmuo yra atleidžiamas nuo bausmės, kuomet jo atžvilgiu yra priimtas apkaltinamasis nuosprendis, tačiau tuo pačiu nuosprendžiu nuteistasis yra atleidžiamas nuo bausmės atlikimo. Teistumui atsirasti būtina, kad asmens atžvilgiu būtų priimtas apkaltinamasis nuosprendis, tačiau kai kuriais atvejais, pavyzdžiui, atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės dėl ligos arba pritaikius amnestijos įstatymą, teistumas nėra taikomas. Papildomai, teistumas neatsiranda, kai asmeniui skiriamos tik baudžiamojo poveikio - priverčiamosios arba auklėjamojo pobūdžio priemonės pagal BK 67, 82 ir 98 str., kadangi teistumo atsiradimo būtinoji sąlyga pagal BK 97 str. yra priimtas apkaltinamasis nuosprendis, o asmeniui skiriant tik šias priemones apkaltinamasis nuosprendis nėra priimamas, todėl teistumas neatsiranda (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras, 2004). Praktikoje svarbus ir recidyvo klausimas. Jei teistumas atsiranda dėl apkaltinamojo nuosprendžio paskirtos bausmės, kuri vėliau bendrinama su kitomis bausmėmis, gali būti sprendžiamas pavojingo recidyvo nustatymo klausimas. Šiuo atveju reikšmingą vaidmenį atlieka teismo sprendimai dėl bausmių bendrinimo ir jų įtakos asmens teisiniam statusui.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, jog teistumo atsiradimo pagrindai, išnykimo terminai, jo sutrumpinimo ar visiško panaikinimo sąlygos, yra aiškiai įtvirtintos baudžiamajame įstatyme, kurios yra imperatyviai taikomos visiems nuteistiesiems, kad užtikrintų vienodas sąlygas nuteistiems asmenims atkurti visas savo teises ir laisves užsiimti tam tikra veikla, dirbti tam tikrą darbą ir grąžinti nuteistojo statusą iki nusikaltimo padarymo, taip užtikrinant BK 97 str. 6 d. įtvirtintą nuostatą. Ši nuostata užtikrina, kad teistumas nebūtų vertinamas kaip nuolatinė kliūtis asmens socialinei reintegracijai, o būtų laikinas, proporcingas ir pagrįstas atsižvelgiant į padaryto nusikaltimo sunkumą. Įstatyme numatyta galimybė sutrumpinti arba panaikinti teistumo terminą įrodo, jog teisinė sistema orientuojasi į individualų požiūrį, asmens elgesį ir jo pastangas keistis. Tokia sistema sudaro galimybę derinti teisingumą su žmogiškumo ir reintegracijos principais, siekiant sumažinti pakartotinio nusikalstamumo riziką bei skatinti teisinį ir socialinį stabilumą.

2. TEISTUMO SUKELIAMOS SPECIALIOSIOS TEISINĖS PASEKMĖS

Teoriniame lygmenyje teistumas asmeniui sukelia dvejopus teisinius padarinius – specialiuosius (baudžiamuosius) ir bendruosius. Specialieji teisiniai padariniai asmeniui, turinčiam teistumą, atsiranda tik tuo atveju kai asmuo padaro naują nusikalstamą veiką. BK 97 str. 1 d. nurodoma, jog į teistumą teismas atsižvelgia 1) skirdamas bausmę už naujos nusikalstamos veikos padarymą; 2) sprendamas dėl kaltininko atleidimo nuo bausmės; 3) sprendamas dėl kaltininko atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės; ir 4) sprendamas asmens pripažinimo pavojingu recidyvistu klausimą. Todėl, itin svarbu išanalizuoti kiekvieną iš šių aspektų, nes jie tiesiogiai susiję su baudžiamosios teisės taikymo efektyvumu, proporcingumu ir teisingumu. Pirmasis aspektas užtikrina, kad bausmės skyrimas būtų pagrįstas ne tik nusikalstamos veikos pobūdžiu, bet ir asmens teistumo istorija. Antrasis ir trečiasis aspektai leidžia įvertinti, ar asmuo gali būti atleistas nuo bausmės, atsižvelgiant į jo teistumo įtaką nusikalstamam elgesiui. Ketvirtasis aspektas yra ypač reikšmingas, nes nustato, ar asmuo turėtų būti pripažintas pavojingu recidyvistu, kas gali lemti griežtesnes teisines pasekmes.

2.1. Bausmės skyrimas teistumą turinčiam asmeniui

BK 97 str. 1 d. nurodo, jog į teistumą teismas atsižvelgia „*skirdamas bausmę už naujos nusikalstamos veikos padarymą*“. Teismų praktikoje ir teisės teorijoje yra laikomasi bendro principo, kad pakartotinio asmens nusikaltimo padarymas neišnykus teistumui identifikuoja asmens pavojingumą visuomenei, todėl baudžiamoji teisė negali šio fakto ignoruoti (Piesliakas, 2008, p. 435).

LTSR BK buvo įtvirtinta tiesioginė teistumo įtaka nusikalstamos veikos kvalifikavimui. Teistumas šiame kodekse buvo vienas iš nusikalstamos veikos požymių ir jo pagrindu buvo formuluojamos kvalifikuojamosios sudėty. Kaip pavyzdžiui, LTSR 146 str. už vagystę numatyta sankcija buvo – laisvės atėmimas iki dvejų metų arba pataisos darbai iki vienerių metų, tačiau jeigu tokia nusikalstama veika buvo padaroma pakartotinai (t. y. neišnykus teistumui) – asmuo buvo baudžiamas laisvės atėmimu iki penkerių metų. Identiškas principas atsispindi ir šiuo metu galiojančiuose baudžiamuosiuose įstatymuose kaimyninėse šalyse, pavyzdžiui, Estijos Respublikoje, kurioje teistumas yra kvalifikuojantis nusikalstamos veikos požymis, užtraukiantis griežtesnę bausmę (Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2001).

BK pakartotinumui ir recidyvui, kaip kvalifikuojančio nusikalstamos veikos požymio buvo atsisakyta, kadangi įstatymų leidėjas laikosi nuostatos, jog aplinkybės, apibūdinančios asmenį, negali daryti įtakos nusikalstamos veikos pavojingumui (Piesliakas, 2008, p. 434-435). BK 54 str. 2 d. numato, jog teismas, skirdamas bausmę, atsižvelgia į: 1) padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį; 2) kaltės formą ir rūšį; 3) padarytos nusikalstamos veikos motyvus ir tikslus; 4) nusikalstamos veikos stadiją; 5) kaltininko asmenybę; 6) asmens kaip bendrininko dalyvavimo darant nusikalstamą veiką formą ir rūšį; 7) atsakomybę lengvinančias bei sunkinančias aplinkybes; 8) nusikalstama veika padarytą žalą. Teismų praktikoje pripažįstama, kad visos BK 54 str. nurodytos aplinkybės turi vienodą teisinę reikšmę ir nei viena aplinkybė neturėtų būti vertinama kaip dominuojanti. Teismas, skirdamas bausmę, turi siekti sulaikyti asmenį nuo nusikalstamų veikų padarymo, paskirti jam bausmę, kuri atimtų arba apribotų asmens galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas ir asmenį paveiktų, kad jis laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų bei užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Nors BK 54 str. nurodytose bausmės skyrimo taisyklėse asmens naujos veikos padarymas neišnykus teistumui nėra atskirai išskirtas kaip aplinkybė į kurią atsižvelgia teismas skiriant bausmę, šis principas yra įgyvendinamas per sunkinančių aplinkybių nuostatas, kadangi kaip nurodo BK 60 str. 1 d. 13 p., nusikalstamos veikos padarymas būnant recidyvistu yra sunkinanti aplinkybė. Iki 2025 m. vasario 1 d. BK 27 str., kuris numatė jog asmuo, jau teistas už tyčinį nusikaltimą, kurį padarė būdamas pilnametis ir neišnykus arba nepanaikinus teistumui padaro vieną ar daugiau tyčinių nusikaltimų, yra laikomas recidyvistu ir tai yra sunkinanti aplinkybė įtvirtinta BK atžvilgiu. Analizuojant Europos Sąjungos teisės aktus galime matyti, jog daugumoje Europos Sąjungos teisės aktų teistumas nėra tiesiogiai įvardijamas kaip atsakomybę sunkinanti aplinkybė, tarybos pamatinio sprendimo 3 str. 1 d. numatyta, kad teistumas bet kurioje Europos Sąjungos valstybėje narėje turi būti vertinamas kaip nacionalinis teistumas, atitinkamai pakeičiant 1970 m. gegužės 28 d. Europos konvencijos dėl tarptautinio nuosprendžių pripažinimo 56 str. nuostatas (2008 m. liepos 24 d. Tarybos pamatinis sprendimas, 2008/675/TVR; Europos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo, 1970). Pažymėtina, kad Europos tarybos pamatiniai sprendimai privalo būti įgyvendinti (t.y. perkeliama į nacionalinius valstybių narių teisės aktus) valstybių narių ir sprendime numatytą terminą. Lietuva šį reikalavimą įgyvendino plačiau nei reikalaujama, nes į savo teisinę sistemą įtraukė ir teistumo duomenis iš valstybių, kurios nėra Europos Sąjungos valstybės narės ir su kuriomis yra pasirašytos teisinės pagalbos sutartys, informacija apie

asmens teistumą tokioje šalyje dažniausiai yra teikiama pagal Generalinės prokuratūros prašymą atitinkamai valstybei, kaip pavyzdžiui numatyta Lietuvos Respublikos ir Moldovos Respublikos sutarties dėl teisinės pagalbos 75 str. (Lietuvos Respublikos ir Moldovos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose, 1993). Verta pažymėti, kad iki naujosios BK redakcijos įsigaliojimo, recidyvistu asmuo būdavo pripažįstamas automatiškai, t. y. nusikaltimų recidyvas buvo konstatuojamas ir asmuo buvo laikomas recidyvistu nuo to momento, kai jis, turėdamas neišnykusį ar nepanaikintą teistumą, yra pripažįstamas padaręs naują tyčinį nusikaltimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kaip teigia G. Jurgelaitienė, tokia įstatymų leidėjo įtvirtinta norma vertintina pozityviai, nes pakartotinai tyčia padarytas nusikaltimas rodo, jog asmuo sąmoningai nepaiso baudžiamosios teisės reikalavimų, ignoruoja teismo priimtą apkaltinamąjį nuosprendį ir neatsižvelgia į ankstesnės nusikalstamos veikos pasekmes (Jurgelaitienė, 2004, p. 92). Pažymėtina, jog BK 27 str. 2025 m. vasario 1 d. pakeitimai susilaukė nemažai prieštaravimų iš teisinės bendruomenės, kaip pavyzdžiui Lietuvos apeliacinis teismas pabrėžė jog „*šiuo metu [iki 2025 m. vasario 1 d.] galiojanti norma, pagal kurią pakartotinai tyčinį nusikaltimą padaręs asmuo savaime laikomas recidyvistu, yra aiški ir nepalieka tiek daug vietos interpretacijai, skirtingam iš esmės vienodų situacijų įvertinimui, užtikrina lygiateisiškumo, teisėtumo principus, nes yra aišku kokiais atvejais asmuo laikomas recidyvistu.*“, papildomai pažymėdamas, jog šio straipsnio pakeitimas neturi jokio racionalaus pagrindo (Lietuvos apeliacinio teismo komentaras dėl BK 27 str. pakeitimo, 2024). Taip pat, šiam straipsnio pakeitimui nepritarė ir Lietuvos Respublikos Generalinė prokuratūra, nurodant, jog numčius teismui išimtinę teisę pripažinti asmenį recidyvistu, tokio pripažinimo pasekmės atsirastų ne nagrinėjamoje byloje, o tik ateityje, tokiu būdu užkertant kelią BK įtvirtintiems bausmių skyrimo tikslams ir bausmė nebus tinkamai individualizuota. Taip pat atsiranda teisinis neaiškumas kas yra laikomas recidyvistu. Iš prokurorų perspektyvos, prokuroras nebegalės nurodyti aplinkybės, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką būdamas recidyvistu, kaip sunkinančios aplinkybės, o teismo proceso metu įtraukti naują sunkinančią aplinkybę nebus teisinio pagrindo, taip nepagrįstai lengvinant kaltinamojo teisinę padėtį (Generalinės prokuratūros komentaras dėl BK 27 str. pakeitimo, 2024). Pažvelgus į BK 27 ir 56 str. pakeitimus, pritartina Lietuvos apeliacinio teismo pozicijai, kadangi teismų teisė, o ne pareiga pripažinti asmenį recidyvistu kels daug klausimų ir skirtingų panašių situacijų vertinimų, taip neužtikrinant asmenų

lygiavertiškumo principo. Generalinės prokuratūros komentarui galima pritarti tik iš dalies, kadangi, remiantis naujausia teismų praktika, prokuroro negalėjimas nurodyti recidyvo, kaip sunkinančios aplinkybės, preziumuojant automatinį recidyvizmo pritaikymą pagal iki 2025 m. vasario 1 d. galiojusį BK neužkerta kelio prokurorui siūlyti pripažinti asmenį recidyvistu ir dėl to teismui pripažinti tai sunkinančia aplinkybe, todėl Generalinės prokuratūros komentaras, kad asmuo jo pripažinimo recidyvistu pasekmes jaus tik ateityje, o ne aktualioje byloje, vertinamas prieštarai.

Recidyvo samprata ir jo sukeliami padariniai pradėti švelninti jau 2015 m. kuomet 2015 m. kovo 23 d. iš BK 56 str. buvo panaikinta pirmoji dalis, kuri tiesiogiai nurodė, jog teismas recidyvistui už tyčinio nusikaltimo padarymą paprastai skiria laisvės atėmimo bausmę. Šios BK normos buvo atsisakyta, kadangi recidyvo samprata buvo labai plati, todėl griežtos bausmės skyrimo nuostata neatitiko proporcingumo reikalavimų (Švedas et al., 2020, p. 143). Dėl šio pakeitimo recidyvas buvo įtrauktas į sunkinančių aplinkybių sąrašą, kuris taip pat daro tiesioginę įtaką teismui sprendžiant dėl bausmės skyrimo kaltinamajam. 2025 m. vasario 1 d. BK pakeitimus galime matyti kaip bandymą toliau siaurinti recidyvo sampratą ir perduoti jo taikymo sprendimą teismams atsižvelgiant į padarytų nusikalstamų veikų pobūdį, sunkumą, tarpusavio ryšį, kaltininko asmenybę ir kitas aplinkybes, t. y. priima motyvuotą sprendimą (Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Teismas, skirdamas bausmę recidyvistui, turi išnagrinėti visas BK 54 str. 2 d. nurodytas aplinkybes, įskaitant atsakomybę sunkinančias ir lengvinančias aplinkybes, tokiu būdu užtikrinant, kad priimtas nuosprendis skatintų nuteistojo elgesio korekciją, kadangi prieš tai skirta(-os) bausmė(-s) nepadarė reikiamo poveikio bei neužtikrino BK įtvirtintų bausmės tikslų įgyvendinimo (Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Pažymėtina, jog prieš įgyvendinant BK 27 str. pakeitimus, 2024 m. lapkričio 1 d. buvo pakeistas ir BPK 307 str. 1 d. 5 d., kuris nurodo, jog apkaltinamojo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje turi būti sprendimas kaltinamąjį pripažinti recidyvistu ar pavojingu recidyvistu, jeigu teismas tai pripažįsta. Šių pakeitimų įsigaliojimų datų skirtumai įneša dar daugiau neaiškumo teismuose, kadangi pagal iki 2025 m. vasario 1 d. galiojusį BK asmuo buvo pripažįstamas recidyvistu automatiškai, tačiau nuo 2024 m. lapkričio 1 d. įsigaliojusi BPK redakcija nurodė, jog teismo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje turi būti nurodytas sprendimas pripažinti asmenį recidyvistu, dėl ko šiuo metu teismai susiduria su situacijomis, kai apeliacine tvarka yra nagrinėjami kaltinamųjų skundai, o pirmosios instancijos teismo sprendimas buvo priimtas laiko tarpe tarp naujųjų BPK ir BK redakcijų įsigaliojimo, kadangi įsigaliojus naujiems BPK reikalavimams rezoliucinėse dalyse „*nėra*

nurodyto sprendimo jį pripažinti recidyvistu, nors BPK 307 str. pakeitimai galiojo jau nuo 2024 m. lapkričio 1 d., o nuosprendis yra priimtas 2024 m. lapkričio 21 d.“, atitinkamai, apeliaciniams teismams reikia pakartotinai nagrinėti asmens pripažinimo recidyvistu klausimą kadangi „šios sunkinančios aplinkybės nustatymas turi įtakos baudsmės skyrimui“ (Vilniaus apygardos teismo 2025 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Atsižvelgiant į naujausią teismų praktiką, nors ir automatinio pripažinimo recidyvistu atsisakyta, asmens neišnykęs teistumas kol kas išlieka pagrindine sąlyga pripažinti jį recidyvistu, o teismai tokius asmenis pripažįsta recidyvistais be išimčių. Kaip antai Šiaulių apygardos teismo 2025 m. vasario 13 d. nutartyje nurodoma, jog sprendžiant, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką neišnykus teistumui *„laikytina, kad skundžiamu nuosprendžiu pagrįstai pripažinti apelianto atsakomybę sunkinanti aplinkybė“* (Šiaulių apygardos teismo 2025 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, galime matyti, jog nepaisant BK 27 str. pakeitimo, kol kas teismai asmenis, kurie padaro naują tyčinę veiką neišnykus teistumui, daugeliu atveju pripažįsta recidyvistais be išimčių.

Nusikaltimų recidyvo institutas yra paplitęs visoje ES. Ispanijos Karalystės baudžiamojo kodekso 22 str. 8 d. numatoma, jog nusikaltimų recidyvas yra tada, kai po nusikalstamos veikos padarymo nuteistasis buvo įsiteisėjęs nuosprendžiu nuteistas už tos pačios kategorijos nusikalstamą veiką šioje kodekso kategorijoje, jeigu ji yra to paties pobūdžio. Taikant šį straipsnį, panaikintas teistumas arba teistumas, kuris turėtų būti panaikintas, neįskaitomas, taip pat neįskaitomi ir tie, kurie susiję su nesunkiais nusikaltimais. Lyginant su BK, įstatymas nereikalauja, jog nusikaltimas būtų tos pačios kategorijos ar panašaus pobūdžio, kad teismai galėtų pripažinti asmenį recidyvistu. Pažymėtina, jog BK 27 str. pakeitimo projekte, buvo svarstyta ar asmens pripažinimą recidyvistu turėtų sąlygoti panašaus pobūdžio nusikaltimo padarymas, tačiau šio pakeitimo siūlymas buvo atmestas, kadangi dauguma projekte dalyvavusių institucijų pažymėjo, jog nuolatinis nusikalstamų veikų darymas neišnykus teistumui, nepriklausant nuo jų pobūdžio, savaime rodo asmens pavojingumą (Lietuvos Respublikos Seimas, 2024). Šio darbo autorės nuomone, sutiktina su Lietuvos Respublikos institucijų pozicija, atsižvelgiant į tai, kad recidyvistu asmuo pripažįstamas tik už pakartotinį tyčinį nusikaltimą parodo jo pavojingumą, abejingumą įstatymams bei visuomenei. Latvijos Respublikos kodekso 27 str. įtvirtina, jog nusikalstamos veikos recidyvas yra nauja tyčinė nusikalstama veika, kurią asmuo padaro po to, kai buvo nuteistas už anksčiau padarytą tyčinę nusikalstamą veiką, jeigu naujos nusikalstamos veikos padarymo metu teistumas už ją nebuvo panaikintas arba išnykęs įstatymų nustatyta tvarka. Tai reiškia, kad Latvijoje recidyvo taikymas tiesiogiai siejamas su teistumo išlikimu, todėl teisinės pasekmės asmeniui

priklauso nuo to, ar jo ankstesnis teistumas vis dar galioja (Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Panašų požiūrį taiko ir Jungtinė Karalystė, kuri Jungtinės Karalystės bausmių skyrimo akto 65 str. nurodo, jog teismai, skirdami bausmę už naują nusikaltimą, privalo atsižvelgti į kaltinamojo ankstesnius teistumus. Kiekvienas ankstesnis nuosprendis, kuris gali būti laikomas reikšmingu, turi būti vertinamas kaip sunkinanti aplinkybė. Sprendžiant dėl tokio vertinimo, teismas atsižvelgia į ankstesnių nusikaltimų pobūdį bei jų sąsają su dabartine nusikalstama veika, taip pat į laikotarpį, kuris praėjo nuo ankstesnio nuteisimo (Jungtinės Karalystės bausmių skyrimo aktas, 2020). Taigi, darytina išvada, kad nagrinėtų kaimyninių šalių baudžiamieji įstatymai, kaip ir BK, įtvirtina nusikaltimų recidyvą, kaip sąlygą, galinčią asmeniui sąlygoti griežtesnės bausmės skyrimą.

Atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, darytina išvada, kad asmens neišnykęs ar nepanaikintas teistumas turi tiesioginės įtakos jam skiriamai bausmei, kadangi recidyvas yra laikoma sunkinančia aplinkybe BK prasme. Nors ir naujojoje BK redakcijoje recidyvo taikymo klausimas buvo perduotas nagrinėti teismams, peržvelgus naujausią teismų praktiką, nustatyta, kad teismai recidyvą pritaiko praktiškai visiems kaltinamiesiems, kurie naują tyčinį nusikaltimą padarė dar neišnykus arba nepanaikinus teistumo už praeityje padarytą nusikalstamą veiką, todėl galima teigti jog recidyvo taikymas praktikoje nepasikeitė, tačiau vis tiek išlieka tikimybė, jog bėgant laikui pirmosios instancijos teismai nukryps nuo iki naujosios BK redakcijos priėmimo suformuotos teismų praktikos ir tuomet galime susidurti su lygiateisiškumo ir teisėtumo principų pažeidimais kaltinamųjų atžvilgiu.

2.2. Asmens turinčio teistumą atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ir (ar) bausmės

BK 97 str. 1 d. papildomai nurodoma, jog teismas atsižvelgia į teistumą sprendžiant dėl kaltinamojo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir (ar) bausmės. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės BK yra reglamentuotas VI skyriuje, kuris išskiria 8 atvejus kuomet asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Pažymėtina, jog asmuo, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, nepatiria jokių padarinių, susijusių su baudžiamosios atsakomybės taikymu, kadangi jam nėra paskiriama bausmė ir BK 97 str. pagrindu teistumas neatsiranda (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Atsižvelgiant į teistumo sukeltas specialiąsias pasekmes, susijusias su atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės, aktualus yra ir BK 38 str. Pažymėtina, kad iki 2015 m. kovo 24 d. BK 38 str. 2 d. buvo aiškiai nurodyta, jog nuo baudžiamosios atsakomybės negali būti

atleidžiami recidyvistai ir pavojingi recidyvistai. Tai reiškė, kad asmeniui, turinčiam teistumą ir padariusiam naują tyčinį nusikaltimą, pagal tuo metu galiojusį BK automatiškai buvo taikomas recidyvisto statusas, dėl kurio galimybė būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės - išnykdavo. Atkreiptinas dėmesys, jog asmenys recidyvistais buvo automatiškai pripažįstami tik padarius tyčinį nusikaltimą. Tuo atveju, jei buvo padarytas neatsargus nusikaltimas, galimybė būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 str. išlikdavo, jei teismas nustatydavo, kad asmuo atitinka visas šiame straipsnyje išvardytas sąlygas. Šios pozicijos laikosi ir teismai, kurie yra ne kartą nurodę, jog asmens teistumas, recidyvus jo elgesys, neabejotinai neigiamai charakterizuoja kaltinamojo asmenybę, tačiau tai nėra esminė ar visa lemianti aplinkybė, teismui taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės BK 38 str. pagrindu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2024 m. birželio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, galima daryti išvadą, jog BK 38 str. numatytas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės negali būti taikomas tik pavojingam recidyvistui, o asmens buvimas recidyvistu ar turinčiu neišnykusį ar nepanaikintą teistumą teismui neužkerta kelio taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės šio straipsnio pagrindu, jeigu kaltinamasis atitinka (išpildo) visas straipsnyje numatytas sąlygas.

BK 39 str. numato galimybę atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, kai yra lengvinančių aplinkybių. Šio straipsnio taikymo esminė sąlyga yra, kad asmuo būtų nusikalstamą veiką padaręs pirmą kartą, kas automatiškai suponuoja, jog asmuo turintis teistumą šio straipsnio pagrindu nuo baudžiamosios atsakomybės atleidžiamas būti negali. Kaip pažymi G. Švedas, šis straipsnis taikytinas asmenims faktiškai pirmą kartą padarius nusikalstamą veiką (anksčiau nepadarę nusikalstamos veikos ir neteisti) arba teisiškai pirmą kartą padariusiems nusikalstamą veiką (baudžiamąjį įstatymą pažeidę anksčiau, tačiau baudžiamieji teisiniai santykiai yra pasibaigę arba panaikinti) (Švedas et al., 2020, p. 313). Šiuo klausimu yra pasisakiusi Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija, kuri išaiškino jog dėl ankstesnės nusikalstamos veikos kilęs baudžiamasis teisinis santykis yra visiškai pasibaigęs, atvejais, kaip pavyzdžiui: „1) nors asmuo padarė dvi pakartotines veikas, tačiau dėl pirmosios suėjo patraukimo baudžiamojon atsakomybėn senaties terminas; 2) asmuo už anksčiau padarytą nusikaltimą buvo nuteistas, tačiau teistumas yra išnykęs arba panaikintas; 3) asmuo anksčiau buvo nuteistas už baudžiamojo nusižengimo padarymą ir atliko paskirtą bausmę; 4) asmuo anksčiau buvo nuteistas už nusikalstamą veiką ir nors bausmės neatliko, tačiau suėjo apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo senaties terminas; 5) asmuo atleistas nuo visos ankstesniu nuosprendžiu paskirtos ir neatliktos bausmės pritaikius jam amnestiją arba suteikus malonę; 6) asmuo atleistas nuo

baudžiamosios atsakomybės už ankstesnę veiką BK 36, 37, 39, 39¹, 93 str. nustatytais pagrindais; 7) asmuo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 38 str. pagrindu ir nėra duomenų, kad jis per vienus metus padarytų nusikalstamą veiką ar be pateisinamų priežasčių nevykdytų teismo patvirtinto susitarimo dėl žalos atlyginimo sąlygų ir tvarkos; 8) asmuo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 40 str. pagrindu ir nėra duomenų, kad jis laidavimo metu būtų padaręs naują nusikalstamą veiką, ir pan.“ (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Verta pažymėti, jog šioje nutartyje Lietuvos Aukščiausiojo Teismo plenarinė sesija taip pat analizavo sąvokos „pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką“ reikšmės problemą ir pažymėjo, jog gramatinis ir sisteminis BK aiškinimas leidžia daryti išvadą, kad kelių pakartotinių nusikaltimų padarymas pašalina galimybę pripažinti asmenį nusikalstamą veiką padarius pirmą kartą. Atitinkamai, galime daryti išvadą, jog teistumo sukeliama viena iš specialių teisinių pasekmių yra, teistumą turinčio asmens galimybės būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39 str., panaikinimas.

BK 39² str. numato galimybę atleisti pranešėją nuo baudžiamosios atsakomybės padarius baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį nusikaltimą, jei asmuo 1) yra pripažintas pranešėju pagal Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymą; ir 2) prisipažino padaręs nusikalstamą veiką; ir 3) aktyviai padėjo atskleisti kito asmens padarytą nusikalstamą veiką; ir 4) atskleista nusikalstama veika yra pavojingesnė nei pranešėjo padaryta nusikalstama veika. BK 39² str. 2 d. numato, jog šiuo pagrindu nuo baudžiamosios atsakomybės negali būti atleistas pavojingas recidyvistas ir asmuo, kuris turi teistumą. Taigi, darytina išvada, jog galimybės, būti atleistam kaip pranešėjui pagal BK 39² str., panaikinimas yra dar vienas teistumo sukeliamas specialusis padarinys.

Iki 2025 m. vasario 1 d. asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą (BK 40 str.) taikymo sąlygos buvo vienodos kaip ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kai yra lengvinančių aplinkybių, t. y. nagrinėjamu atveju svarbiausia, jog asmuo nusikalstamą veiką būtų padaręs pirmą kartą. Nuo 2025 m. vasario 1 d. įsigaliojusi nauja BK redakcija pristatė pakeitimus, kurie nurodo, jog asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės padarius baudžiamąjį nusižengimą arba neatsargų ar nesunkų nusikaltimą, net jei jis jį padaro ne pirmą kartą. Tačiau, sąlygos, kuomet asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą padarius apysunkį nusikaltimą, nepasikeitė ir BK 40 str. 3 d. taikymui viena iš būtinųjų taikymo sąlygų yra tai, jog asmuo pirmą kartą padarė nusikalstamą veiką, todėl, darytina išvada, jog teistumą turintis asmuo negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą už apysunkio nusikaltimo padarymą.

Nepilnamečių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai yra įtvirtinti BK 93 str., kuris numato, jog nepilnametis gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės jeigu yra trys būtinos sąlygos ir bent viena alternatyvi sąlyga. Būtinąsias sąlygas sudaro 1) asmuo turi būti padaręs nusikalstamą veiką dar nesulaukęs aštuoniolikos metų; 2) asmuo turi būti padaręs baudžiamąjį nusižengimą ar neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą; ir 3) asmuo nusikalstamą veiką turi būti padaręs pirmą kartą. Alternatyviasias sąlygas sudaro 1) nukentėjusio asmens atsiprašė ir visiškai arba iš dalies atlygino padarytą turtinę ir (ar) neturtinę žalą; arba 2) pripažintas ribotai pakaltinamu; arba 3) pripažino savo kaltę ir gailisi padaręs nusikalstamą veiką arba yra kitų pagrindų manyti, kad nepilnametis laikysis įstatymų ir nedarys naujų nusikalstamų veikų. Straipsnio dispozicijoje neįtvirtinta, jog nepilnamečiui, turinčiam teistumą, negali būti taikomas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, taigi [pažodžiui] būtų galima suprasti, jog jeigu nepilnametis turi teistumą neišnykusį (nepanaikintą) teistumą už pavojingesnę nusikalstamą veiką, nei nurodytos BK 93 str. 1 d., jam galima taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės. Tačiau, šioje vietoje, G. Švedas pabrėžia, jog šis straipsnis, kaip ir pilnamečių asmenų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejais, taikytinas tik faktiškai arba teisiškai pirmą kartą padarius nusikalstamą veiką. Pažymėtina, jog pagal BK 93 str. asmuo laikomas pirmą kartą padarius nusikalstamą veiką, jeigu yra pripažįstama, jog jis, nebūdamas anksčiau nusikaltęs, yra padaręs tik vieną nusikalstamą veiką arba kelias nusikalstamas veikas, kurios viena kitos atžvilgiu nėra pakartotinės ir sudaro idealiąją sutaptį (Šiaulių apygardos teismo 2018 m. balandžio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Atitinkamai, galima daryti išvadą, jog šio straipsnio pagrindu nuo baudžiamosios atsakomybės negali būti atleistas nepilnametis, turintis teistumą. Šioje vietoje iškyla svarbus klausimas, kadangi pagal anksčiau nagrinėtą BK 38 str., asmenys, turintys teistumą, gali būti atleidžiami nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 38 str., t. y. susitaikius su nukentėjusiuoju, tačiau nepilnametis, turintis teistumą ir atsiprašęs nukentėjusio asmens bei atlyginęs padarytą turtinę ir (ar) neturtinę žalą, negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 93 str. Atsižvelgiant į teismų praktiką, nepilnamečiams, kurie nusikalstamą veiką padarė ne pirmą kartą, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nėra taikomas, net jei jie atsiprašo nukentėjusiojo ir atlygina jam turtinę ir (ar) neturtinę žalą (Šiaulių apygardos teismo 2018 m. balandžio 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Pažymėtina jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas senato nutarime nurodė, jog Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktikoje nustatyta, kad teismas gali atidėti paskirtos bausmės

vykdymą tik asmeniui, pirmą kartą nuteistam laisvės atėmimu. Pirmą kartą teistu laisvės atėmimu laikomas asmuo, kuris anksčiau nebuvo teistas arba buvo teistas, tačiau jo teistumas yra išnykęs ar panaikintas įstatymų numatyta tvarka. Teistumo išnykimo termino eiga, asmenims, nuteistiems bausmėmis su vykdymo atidėjimu ar be jo, skaičiuojama vadovaujantis BK 97 str. 3 d. 1 p. Tai reiškia, kad net ir tais atvejais, kai asmeniui anksčiau buvo taikytas bausmės vykdymo atidėjimas, teistumo išnykimo tvarka yra aiškiai reglamentuota įstatyme. Be to, pirmą kartą teistu laisvės atėmimu laikomas ir asmuo, kuris anksčiau buvo teistas kitomis bausmėmis, net jei teistumas nėra išnykęs. Tai reiškia, kad anksčiau pritaikytos bausmės rūšis gali turėti įtakos vertinant, ar asmuo gali pasinaudoti bausmės vykdymo atidėjimu. Svarbu paminėti, kad pirmą kartą teistu laikomas ir toks asmuo, kuris buvo atleistas nuo ankstesniu nuosprendžiu paskirtos laisvės atėmimo bausmės pagal amnestijos aktą arba malonės suteikimo tvarka. Tai reiškia, kad net jei asmuo anksčiau buvo nuteistas, tačiau jo bausmė buvo panaikinta šiais būdais, jis gali būti laikomas pirmą kartą nuteistu ir atitikti bausmės vykdymo atidėjimo sąlygas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2000 m. birželio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Apibendrinant galima teigti, jog BK 97 str. numatytas specialusis teisinis padarinys, jog teismas atsižvelgia į teistumą sprendžiant asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimą įgyvendinamas per BK VI ir XI skyriuose įtvirtintų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės straipsnių taikymo būtinąsias sąlygas, iš kurių viena yra, kad aptartais atvejais asmuo nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti atleidžiamas tik tuomet kai nusikalstamą veiką padarė faktiškai arba teisiškai padarė pirmą kartą.

Papildomai, trumpai paminėtina, kad BK specialiojoje dalyje taip pat nustatytos teisinės galimybės atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. Pažymėtina, jog paprastai šiuose straipsniuose yra numatyti tyčiniai sunkūs arba labai sunkūs nusikaltimai (BK 114, 147, 157 str. ir kiti). Šiuose straipsniuose įstatymų leidėjas prioritetinio laiko tikslą laiku nutraukti šias nusikalstamas pavojingas veikas ir neleisti kilti sunkiems padariniams, todėl BK yra nustatytas išskirtinis reguliavimas, t. y. besąlygiškas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kuris nereikalauja papildomų sąlygų ir nekvestionuoja asmens charakteristikos ar teistumo (Švedas et al., 2020, p. 55-56).

Bausmės vykdymo atidėjimas ir atleidimas nuo bausmės yra reglamentuotas BK X skyriuje (bausmės vykdymo atidėjimo taikymas nepilnamečiams įtvirtintas BK 92 str.). Pažymėtina, jog remiantis Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencija, bausmės vykdymo atidėjimo institutas yra įvardijamas kaip viena iš baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo formų, kuri yra viena iš efektyviausių baudžiamosios politikos įgyvendinimo instrumentų, leidžianti kontroliuoti nusikalstamas veikas padariusių asmenų elgesį laisvėje,

neardant jų socialinių ir ekonominių ryšių, apsaugant nuo neigiamo kalinių poveikio, taip mažinant recidyvo tikimybę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). BK specifiskai nenumato, jog bausmės vykdymo atidėjimo instituto negalima taikyti teistumą turintiems asmenims, kadangi esminė bausmės vykdymo atidėjimo instituto taikymo sąlyga yra teismo sprendimas, jog yra pakankamas pagrindas manyti, kad bausmės tikslai bus pasiekti be realaus bausmės atlikimo arba asmeniui atlikus tik jos dalį (BK 75 str. 5 d.). Pažymėtina, jog teismai, taikant bausmės vykdymo atidėjimo institutą privalo išnagrinėti visas sąlygas, įskaitant ir buvusius ir (ar) esamus teistumus, kad būtų užtikrinti BK 41 str. įtvirtinti bausmių tikslai ir to pakaks užtikrinti, kad šie tikslai bus pasiekti be realios laisvės atėmimo bausmės. Papildomai, teismai ne kartą yra pabrėžę, jog bausmės vykdymo atidėjimas nėra taikomas asmenims padariusiems analogiškas nusikalstamas veikas, kadangi tai aiškiai parodo, jog prieš tai skirta bausmė ir (ar) jos vykdymo atidėjimas, neužtikrino BK 41 str. įtvirtintų bausmių tikslų, todėl tokiam asmeniui bausmės vykdymo atidėjimas dažniausiai nėra taikomas (Kauno apygardos teismo 2025 m. kovo 5 d. nuosprendis; Vilniaus apygardos teismo 2025 m. kovo 3 d. nutartis; Šiaulių apygardos teismo 2025 m. vasario 19 d. nuosprendis). Apibendrinant, teistumas nesudaro kliūčių asmeniui prašyti taikyti bausmės vykdymo atidėjimo institutą, jeigu teismas yra įsitikinęs, kad bausmės tikslai bus pasiekti netaikant realios laisvės atėmimo bausmės. Vis dėlto, asmens teistumas už analogišką nusikalstamą veiką dažnai gali būti pagrindas atmesti kaltinamojo prašymą taikyti bausmės vykdymo atidėjimą.

Pasak G. Švedo, atleidimas nuo bausmės – tai teismo sprendimas arba Lietuvos Respublikos Seimo ar Lietuvos Respublikos Prezidento priimtas ir viešai paskelbtas teisės aktas, kuriuo valstybė atsisako taikyti (vykdyti) asmeniui, pripažintam kaltu padarius nusikalstamą veiką ir už tai nuteistajam, paskirtą bausmę ar jos dalį (Švedas et al., 2020, p. 219). BK įtvirtina keturias atleidimo nuo bausmės galimybes: 1) dėl ligos (BK 76 str.); 2) amnestijos pagrindu; 3) malonės pagrindu; ir 4) suėjus apkaltinamojo nuosprendžio vykdymo senačiai. BK 97 str. 5 d. nurodo, kad 3 p. numatyti teistumo terminai yra skaičiuojami nuo atleidimo nuo bausmės atlikimo, tačiau nėra nurodoma kaip skaičiuojamas teistumo terminas, kai asmuo yra atleidžiamas nuo visos bausmės vykdymo. Šioje vietoje pažymėtina, jog atleidžiant asmenį nuo visos bausmės teistumas pasireiškia tik asmens nuteisimo faktu, tačiau išnyksta paskelbus nuosprendį (Piesliakas, 2008, p. 439).

Asmuo gali būti atleidžiamas nuo bausmės BK 76 str. pagrindu jeigu iki teismo nuosprendžio priėmimo suserga sunkia nepagydoma liga arba po nuosprendžio priėmimo suserga sunkia nepagydoma liga arba po nusikalstamos veikos padarymo jam sutrinka psichika ir dėl to jis negali suvokti savo veiksmų ir jų valdyti (tokiu atveju teismas svarsto

dėl priverčiamųjų medicinos priemonių skyrimo). Įstatymų leidėjas nenumato šio straipsnio taikymo apribojimo recidyvistams, pavojingiems recidyvistams ar asmenims turintiems teistumą, taigi galime teigti jog teistumas nesukelia padarinių šio BK 76 str. taikymo atžvilgiu.

BK 79 str. pažymi jog asmuo gali būti atleistas nuo visos ar dalies bausmės atlikimo Seimo priimtu amnestijos aktu. Pažymėtina jog Lietuvos Respublikos įstatymo dėl amnestijos akto (Lietuvos Respublikos įstatymas dėl amnestijos akto, 2000) (toliau – Amnestijos aktas) 9 str. ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai dėl amnestijos akto (pavyzdžiui, 2018 m. lapkričio 15 d. Lietuvos Respublikos įstatymo dėl amnestijos akto 12 str.) nurodo, jog amnestijos pritaikymas nepanaikina teistumo, t. y. asmeniui yra taikomi BK 97 str. 3 d. 3 p. nurodyti teistumo laikotarpiai atsižvelgiant į padarytos nusikalstamos veikos sunkumą terminai. Papildomai, Amnestijos įstatymo 3 str. 3 d. numato, jog bausmės sumažinimas numatytas 3 str. 1 ir 2 d. netaikomas pavojingiems recidyvistams. Taip pat amnestija nėra taikoma asmenims nuteistiems už genocidą, laisvės atėmimo bausme iki gyvos galvos, už tyčinius nusikaltimus laisvės atėmimu daugiau nei 15 metų, už itin pavojingus valstybinius nusikaltimus įvardintus Amnestijos įstatymo 4 str. 5 p. ir už nusikaltimus padarytus laisvės atėmimo vietose.

BK 79 str. numato, jog nuteistasis gali būti atleistas nuo visos ar dalies bausmės atlikimo, jeigu Lietuvos Respublikos Prezidentas tenkina jo malonės prašymą. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 84 str. 23 p. nurodo, jog malonės teikimas nuteistiesiems yra viena iš Respublikos Prezidento funkcijų. Įstatymo leidėjas nenumatė jokių konkrečių sąlygų kas gali teikti malonės prašymus, kas suponuoja, jog tokius prašymus gali teikti visi nuteistieji be išimties, nepriklausomai nuo padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo. Nors BK 79 str. ar kiti įstatymai nenumato ribojimo prašyti malonės teistumą turintiems asmenims, recidyvistams ar pavojingiems recidyvistams, tačiau pažymėtina jog atsižvelgiant į Respublikos Prezidento dekreto Nr. 2020-00302 „Dėl Malonės komisijos sudarymo ir Malonės prašymų nagrinėjimo nuostatų patvirtinimo“ pateikiama malonės prašymo anketos 2 ir 4 p., nuteistasis turi pateikti informaciją tiek apie esamus, tiek apie ankstesnius teistumus, kas suponuoja išvadą jog teistumas gali turėti įtakos priimant sprendimą dėl malonės suteikimo. Atsižvelgiant į malonės prašymo anketos klausimus (kriterijus) ir malonės prašymų nagrinėjimo nuostatas, galima matyti, kad malonės komisija dėl malonės suteikimo nuteistajam remiasi kriterijais, kurie suformuoti Lietuvos teismų praktikos, pavyzdžiui, nagrinėjant bylas dėl lygtinio paleidimo, kuomet atsižvelgiama į nuteistojo padaryto nusikaltimo pobūdį ir pavojingumą, asmenybę, elgesį ir kitų nuteistąjį charakterizuojančių aplinkybių visumą (Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas dėl

malonės komisijos sudarymo ir malonės prašymų nagrinėjimo nuostatų patvirtinimo, 2020). Atitinkamai, esami ir išnykę (panaikinti) teistumai yra asmenį charakterizuojančios aplinkybės, todėl į jas yra būtina atsižvelgti teikiant malonės prašymus, kadangi tokia informacija parodo asmens pavojingumą bei jo požiūrį į įstatymus ir visuomenės santvarką.

Atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, galima daryti išvadą, jog teistumas daugeliu atveju turi tiesioginės įtakos teismams sprendžiant dėl bausmės atidėjimo, kadangi teistumą turinčiam asmeniui nėra galimybės taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kuomet viena iš būtinųjų sąlygų numatyta BK straipsnyje yra pirmą kartą padaryta nusikalstama veika. Atleidžiant asmenį nuo bausmės, visais BK numatytais atvejais nėra išskiriama jog teistumo faktas užkerta kelią nuteistajam būti atleistam nuo bausmės, tačiau pažymėtina, jog sprendžiant dėl atleidimo nuo bausmės yra atsižvelgiama į visas aplinkybes charakterizuojančias nuteistąjį, tarp kurių ir į esamus bei ankstesnius teistumus.

2.3. Asmens turinčio teistumą pripažinimas pavojingu recidyvistu

BK 27 str. 2 d. numato jog asmuo teismo gali būti pripažintas pavojingu recidyvistu, jeigu jis atitinka bent vieną iš straipsnio dispozicijoje numatytų sąlygų: 1) turėdamas neišnykusį teistumą už labai sunkų nusikaltimą, padaro naują labai sunkų nusikaltimą; 2) būdamas recidyvistas, padaro naują labai sunkų nusikaltimą; 3) būdamas recidyvistas, jeigu bent vienas iš sudarančių recidyvą nusikaltimų yra labai sunkus, padaro naują sunkų nusikaltimą; 4) turėdamas tris teistumus už sunkius nusikaltimus, padaro naują sunkų nusikaltimą. Baudžiamosios teisės doktrina išskiria keturias recidyvo rūšis: 1) faktinis recidyvas – situacija, kai jau teistas asmuo nuteisiamas dar kartą, bet teistumas už anksčiau padarytas NV jau yra išnykęs; 2) legalusis recidyvas – situacija, kai jau teistas asmuo nuteisiamas dar kartą, o teistumas už anksčiau padarytas NV nėra išnykęs ir daro teisinę įtaką vėlesniam nuteisimui; 3) specialusis recidyvas – situacija, kai jau teistas asmuo nuteisiamas dar kartą už tapačią arba vienarūšę NV, o teistumas už anksčiau padarytas NV nėra išnykęs; 4) penitencinis recidyvas – situacija, kai jau teistas asmuo, kuriam buvo paskirta laisvės atėmimo bausmė, nuteisimas dar kartą, o teistumas už anksčiau padarytas NV nėra išnykęs) (Abramavičius et al, 2001, p. 330-331). Pažymėtina, jog asmens pripažinimas pavojingu recidyvistu yra teismo teisė, o ne pareiga ir kaip nurodo BK 27 str. 3 d. teismas taip pat privalo atsižvelgti į kaltininko asmenybę, nusikalstamų ketinimų įvykdymo laipsnį, dalyvavimo pobūdį ir kitas bylos aplinkybes. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas savo praktikoje yra pažymėjęs, jog vien formalus BK 27 str. 2 d. numatytų pavojingo recidyvo sąlygų konstatavimas savaime nereiškia asmens pripažinimo pavojingu

recidyvistu, nes teismai privalo tokį sprendimą ne tik nurodyti nuosprendyje, tačiau ir jį pagrįsti įstatymo nurodytomis aplinkybėmis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Asmens pripažinimas pavojingu recidyvistu jam sukelia papildomas teises pasekmes prie jau apžvelgtų šio darbo 2 d., kaip antai BK 97 str. 3 d. įtvirtina jog pavojingam recidyvistui taikomas dešimties metų teistumo terminas, šis asmuo BK 38 str. numatytais pagrindais negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jam skiriama griežtesnė, negu straipsnio, nustatančio atsakomybę už padarytą nusikalstamą veiką, sankcijoje numatytos laisvės atėmimo bausmės vidurkis (BK 56 str.) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje), pavojingiems recidyvistams taip pat negali būti atidėtas bausmės vykdymas (Abramavičius et al., 2004, p. 179), papildomai pavojingiems recidyvistams nesuteikiama trumpalaikė išvyka į namus (Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (toliau – BVK) 68 str. 5 d. 2 p.) ar į darbo, mokymo ar resocializacijos vietą (BVK 69 str. 1 d. 6 p.) (Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, 2002).

Atsižvelgiant į BK 27 str. 2 d. dispoziciją, teistumas ir asmens pripažinimas pavojingu recidyvistu yra tiesiogiai susiję, kadangi pagal šią dispoziciją pavojingu recidyvistu gali būti pripažįstamas tik asmuo, turintis teistumą. Įgyvendinant BK 27 str. 3 d., nurodančią, jog teismas gali pripažinti asmenį pavojingu recidyvistu tik priimdamas motyvuotą nuosprendį, BPK 307 str. 1 d. 5 p. numato, jog rezoliucinėje nuosprendžio dalyje privalo būti įtrauktas sprendimas kaltinamąjį pripažinti pavojingu recidyvistu, jeigu teismas tai pripažįsta. Nuo pat BK įsigaliojimo, atkreipiant dėmesį į pavojingo recidyvizmo sukeltus padarinius, teisė pripažinti asmenį pavojingu recidyvistu buvo paliktas teismo diskrecijai, kad būtų tinkamai išnagrinėti visi BK 27 str. 3 d. numatyti veiksniai (Jurgelaitienė, 2004, p. 93).

Viena iš pagrindinių asmens pripažinimo pavojingu recidyvistu pasekmė, yra griežtesnės laisvės atėmimo bausmės skyrimas. Skirtingai nei recidyvo atveju, kuomet bausmės skyrimas yra sprendžiamas per sunkinančių aplinkybių prizmę, bausmės skyrimas pripažintam pavojingam recidyvistui yra apibrėžtas atskiru BK straipsniu. BK 56 str. nurodo, jog pavojingam recidyvistui už tyčinį nusikaltimą skiriama griežtesnė, negu straipsnio sankcijoje už padarytą nusikaltimą nustatytos laisvės atėmimo bausmės vidurkis, bausmė, o kitokia bausmė gali būti skiriama tik BK 62 str. numatytais pagrindais. Atkreiptinas dėmesys, jog griežtesnė bausmė pavojingam recidyvistui skiriama nepriklausomai nuo padarytos nusikalstamos veikos pavojingumo. Teismui užtenka

nustatyti tik straipsnio dispozicijoje įtvirtintą kaltės formą, t. y. nusikalstama veika buvo padaryta tyčia.

Atsižvelgiant į pavojingo recidyvisto pavojingumą, BK 97 str. 3 d. 3 p. numato jog pavojingiems recidyvistams yra taikomas dešimties metų teistumo terminas. Asmens pripažinimas pavojingu recidyvistu baigiasi tuomet, kai išnyksta arba panaikinamas teistumas pagal nuosprendį, kuriuo asmuo buvo pripažintas pavojingu recidyvistu. Įstatymai nenumato jokių kitų sąlygų pavojingo recidyvo pasibaigimui, todėl atskiro teismo sprendimo ar procesinio veiksmo dėl pavojingo recidyvo pasibaigimo nereikia (Abramavičius, et al., 2004, p. 179).

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad asmens pripažinimas pavojingu recidyvistu sukelia papildomas pasekmes, nepriklausomai nuo teistumo pasekmių. Pagrindinė pasekmė yra griežtesnė bausmė, nei numatyta nusikaltimo sankcijoje, kai padaromas naujas tyčinis nusikaltimas, taikant BK 56 str.

3. BENDROSIOS TEISTUMO PASEKMĖS

Bendrosiomis teistumo pasekmėmis vadinamos tokios pasekmės, kurios nėra susijusios su baudžiamąja teise ir dažniausiai pasireiškia per tam tikrų piliečio laisvių ir teisių suvaržymus ir (ar) draudimus. Nepaisant to jog teistumo institutas yra išskirtinai baudžiamosios teisės institutas, teistumo sąvoka neretai minima ir kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose ir poįstatyminiuose aktuose, kurie nėra baudžiamieji įstatymai, tačiau numato tam tikrus terminuotus arba neterminuotus draudimus, t. y. bendruosius teisinius padarinius, teistumą turinčiam arba turėjusiam asmeniui (Švedas, 2020, p. 288-289). Atitinkamai, nagrinėjant tokius įstatymus ir poįstatyminius aktus ir iš jų kylančius apribojimus ir(ar) draudimus, kyla klausimas ar teistumo sukeliama padariniai atitinka proporcingumo ir teisėtumo principus, ir nepagrįstai neapriboja teistumą turinčių asmenų laisvių ir teisių, kas gali sąlygoti pakartotinį tokių asmenų nusikalstamumą. Teistumo institutas atlieka savo prevencinę funkciją, tačiau, ribodamas asmens galimybes, gali dar labiau didinti pakartotinių nusikaltimų darymo riziką.

3.1. Teisėtumo ir proporcingumo principų ryšys su bendrosiomis teistumo teisinėmis pasekmėmis

Teisės teorijoje pabrėžiama, kad teisėtumo principas reikalauja griežtai laikytis nustatytų kompetencijos ribų ir procedūrinių taisyklių. Šio principo esmė yra užtikrinti teisės sistemos nuoseklumą ir darną. Kalbant apie teisės aktų leidybą, teisėtumas reiškia, kad teisės aktų nuostatos turi atitikti aukštesnės teisinės galios aktus (Baublys et al, 2012, p. 279–280). Proporcingumo principą apibrėžia Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, kuris nurodo, jog teisės aktuose nustatytos ir taikomos priemonės turi būti tinkamos ir atitikti siekiamą tikslą, o jų poveikis asmens teisėms negali viršyti to, kas būtina norint pasiekti teisėtą, visuotinai svarbų ir konstituciškai pagrįstą tikslą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2023 m. kovo 15 d. nutarimas).

Nagrinėjant Lietuvos Respublikos teisės aktus, galima pastebėti, jog teistumas sukelia įvairių bendrųjų teisinių padarinių. Dažniausiai šis padarinys pasireiškia per nepriekaištingos reputacijos vertinimą įtvirtintą atskiruose įstatymuose.

Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo (toliau – Advokatūros įstatymas) 8 str. nurodoma, jog asmuo, pretenduojantis į Lietuvos advokatūrą privalo būti nepriekaištingos reputacijos. Toliau nurodyta, jog asmuo nėra laikomas nepriekaištingos reputacijos, jeigu jis buvo nuteistas ir nuo bausmės atlikimo, bausmės vykdymo atidėjimo ar atleidimo nuo bausmės vykdymo nėra praėję nuo dvylikos iki penkerių metų, priklausant

nuo padaryto nusikaltimo sunkumo, taip pat vienerių metų terminas taikomas padarius tyčinį baudžiamąjį nusižengimą (Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, 2004).

Lietuvos Respublikos notariato įstatymo (toliau – Notariato įstatymas) 3 str. ir Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo (toliau – Antstolių įstatymas) 5 str. numatyta, kad asmuo, siekiantis eiti notaro pareigas, privalo turėti nepriekaištingą reputaciją (Lietuvos Respublikos notariato įstatymas, 1992; Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas, 2003). Pažymėtina, kad iki 2025 m. kovo 1 d. Notariato ir Antstolių įstatyme nepriekaištingos reputacijos vertinimas gana skyrėsi nuo Advokatūros įstatyme pateikto apibrėžimo ir numatė, jog asmuo nėra laikomas nepriekaištingos reputacijos jei jis buvo nuteistas už nusikaltimą, baudžiamąjį nusižengimą arba buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės ir nuo bausmės atlikimo ar atleidimo nuo bausmės atlikimo, arba nuo nuosprendžio įsiteisėjimo nėra praėję penkeri metai. Nuo 2025 m. kovo 1 d. įsigaliojus naujoms Notariato įstatymo 3 str. ir Antstolių įstatymo 5 str. redakcijoms, šie straipsniai ir juose numatyti nepriekaištingos reputacijos kriterijai buvo pakeisti į identiškus tiems, kurie nustatyti Advokatūros įstatyme. Advokatūros, Notariato ir Antstolių įstatymai numato tam tikrus vienodus terminus, per kuriuos asmuo, priklausomai nuo nusikalstamos veikos sunkumo, negali eiti šiuose įstatymuose apibrėžiamų pareigų. Atsižvelgiant į tai, kad advokatai, notarai ir antstoliai atlieka su teisingumu tiesiogiai susijusias funkcijas, tokie draudimai iš esmės atitinka proporcingumo ir teisėtumo principus.

Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymo (toliau – Tarnybos statutas) 8 str. numatyta, jog asmuo nėra laikomas nepriekaištingos reputacijos, jeigu 1) buvo pripažintas kaltu dėl sunkaus arba labai sunkaus nusikaltimo arba tyčinio nusikaltimo valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams padarymo, nepriklausant nuo to ar teistumas yra išnykęs ar panaikintas; 2) pripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo ir nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos nėra praėję 5 metai, arba nėra atlikęs bausmės ar baudžiamojo poveikio priemonės, arba turi teistumą; ir 3) buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės ir nėra praėję nuo ketverių iki vienerių metų priklausant nuo nusikalstamos veikos sunkumo. Atitinkamai, pirmasis punktas parodo, jog asmuo, nuteistas už sunkų arba labai sunkų nusikaltimą, arba tyčinį nusikaltimą valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams, visam laikui praranda galimybę dirbti valstybės vidaus tarnyboje (Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statutas, 2018). Pažymėtina, jog iki 2022 m. sausio 5 d. Tarnybos statute buvo numatyta, jog asmuo nėra laikomas nepriekaištingos reputacijos, jeigu jis buvo pripažintas kaltu dėl tyčinio nusikaltimo padarymo, nepriklausant nuo to ar teistumas išnyko, ar yra panaikintas, tačiau Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2021 m. balandžio 14 d. nutarime pripažino, jog Tarnybos statute nuostata „pripažintas

kaltu dėl tyčinio nusikaltimo padarymo, nesvarbu, ar teistumas išnyko, ar yra panaikintas“ prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 33 str. 1 d. ir 48 str. 1 d. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutarimas).

Lietuvos Respublikos Diplomatinės tarnybos įstatymo (toliau – Diplomatinės tarnybos įstatymas) 6 str. 2 d. 1 p. numato, jog asmuo yra nelaikomas nepriekaištingos reputacijos jeigu jis yra pripažintas kaltu dėl sunkaus ar labai sunkaus nusikaltimo, nusikaltimo valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams ar dėl korupcinio pobūdžio nusikaltimo ir nuo bausmės atlikimo nėra praėję nuo 3 iki 10 metų (Lietuvos Respublikos Diplomatinės tarnybos įstatymas, 1999). Pažymėtina, jog iki 2024 m. sausio 1 d. Diplomatinės tarnybos įstatyme buvo įtvirtintas neterminuotas draudimas eiti įstatyme nurodytas pareigas asmenims, kurie buvo pripažinti kaltais dėl sunkaus, labai sunkaus, nusikaltimo valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams ar dėl korupcinio pobūdžio nusikaltimo, nepriklausant nuo to ar teistumas išnykęs / buvo panaikintas. Atsižvelgiant į šį pakeitimą, galima matyti, jog įstatymų leidėjas atsižvelgia į Lietuvos Respublikos Konstitucinio bei EŽTT plėtojamą praktiką, kad draudimas eiti tam tikras pareigas negali būti neterminuotas.

Lietuvos Respublikos teismų įstatymo (toliau – Teismų įstatymas) 52 str. numatyta, kad asmuo negali eiti teisėjo pareigų, jei jis yra įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu pripažintas padariusiu nusikalstamą veiką (Lietuvos Respublikos teismų įstatymas, 1995). Tai reiškia, kad asmuo padaręs nusikalstamą veiką ir įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu pripažintas kaltu visam laikui praranda teisę pretenduoti į teisėjo pareigas. Atitinkamai, pažvelgus į šią straipsnio nuostatą kyla klausimas ar Teismų įstatymo 52 str. nepažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijos, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutarimą, kuris pripažino, jog neribojamas draudimas asmeniui eiti tam tikras pareigas (atsižvelgiant į tai, kad nurodytame Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarime buvo nagrinėjamas Lietuvos Respublikos Vidaus tarnybos statuto, kuriame valstybės vidaus tarnautojams buvo keliami panašūs reikalavimai į numatytus Teismų įstatyme, galima daryti prezumpciją, kad tai turėtų apimti ir teisėjo pareigas) prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 str., kuriuo kiekvienas žmogus yra laisvas pasirinkti norimą darbą (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutarimas). Tokios pozicijos laikosi ir Europos Sąjungos Žmogaus Teisių Teismas (toliau – EŽTT), kuris ne kartą yra konstatavęs jog su EŽTK negali būti suderinamas neterminuotas draudimas užsiimti tam tikra profesine veikla ar eiti tam tikras pareigas ir pažeidžia EŽTK 14 str. (EŽTT 2011 m. sausio 6 d. sprendimas Paksas prieš Lietuvą; EŽTT 2004 m. liepos 27 d. sprendimas Sidabras ir Džiautas prieš Lietuvą; EŽTT 2005 m. balandžio 7 d. sprendimas Rainys ir Gasparavičius prieš Lietuvą).

Neterminuotą asmens teisės į tam tikrą darbą apribojimus galima rasti ir Lietuvos Respublikos bankų įstatymo (toliau – Bankų įstatymas) 34 str. 13 d. 1 p., kuris nurodo, kad, šio įstatymo atžvilgiu, asmuo nėra nepriekaištingos reputacijos jeigu yra padaręs BK įtvirtintą sunkų, labai sunkų arba tyčinį nusikaltimą nuosavybei, turtinėms teisėms ir turtiniams interesams, ekonomikai ir verslo tvarkai, finansų sistemai, visuomenės saugumui, valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams ar juos atitinkančias nusikalstamas veikas pagal kitų valstybių baudžiamuosius įstatymus, nepaisant to, ar teistumas yra išnykęs arba panaikinta (Lietuvos Respublikos bankų įstatymas, 2004). Taigi darytina išvada, kad Bankų įstatyme numatytas neterminuotas draudimas užimti tam tikras pareigas, remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir EŽTT praktika, pažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijos 46 str. ir EŽTK 14 str.

Taigi, atsižvelgiant į aukščiau išnagrinėtus įstatymus, galime matyti, jog šias pareigas norintiems užimti asmenims taikomi aukštesni nepriekaištingos reputacijos reikalavimai, kadangi jie eina valstybės saugumui ir teisingumo užtikrinimui svarbias pareigas, tačiau pažymėtina, jog įstatymuose, kaip antai Teismų ar Bankų įstatyme, vis dar yra išlikusių nuostatų kuomet teistas asmuo visam laikui praranda teisę eiti teisėjo pareigos ir toks draudimas prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucinio ir EŽTT formuojamai praktikai, kurioje nurodoma, jog neterminuotas draudimas eiti tam tikras pareigas prieštarauja EŽTK ir Lietuvos Respublikos Konstitucijai. Atitinkamai, siūlytini Teismų ir Bankų įstatymų pakeitimai numatant galimybę asmeniui atkurti nepriekaištingą reputaciją, įtvirtinant terminus, susietus su nusikalstamos veikos sunkumu, po kurių asmuo atgauna nepriekaištingą reputaciją ir gali eiti Teismų įstatyme numatytas pareigas tokiu būdu įgyvendinant Lietuvos Respublikos Konstitucinio ir EŽTT formuojama praktiką, kad draudimas eiti tam tikras pareigas negali būti neterminuotas.

Nepriekaištingos reputacijos reikalavimai yra keliami ne tik norint užimti ar eiti tam tikras pareigas, tačiau sutinkami ir kituose Lietuvos Respublikos įstatymuose. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo (toliau – GŠKĮ) 18 str. 2 d. numato pagrindus kuomet asmuo nėra laikomas nepriekaištingos reputacijos, verta atkreipti dėmesį, kad šio straipsnio 1 p. numato atvejį kuomet asmuo savo reputaciją sugadina negrįžtamai, t. y. padaręs tyčinį smurtinį nusikaltimą už kurį BK numatyta laisvės atėmimo bausmė viršija 6 metus (1 p.) (Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas, 2002). To paties straipsnio 2-4 p. numato atvejus kuomet asmuo praranda nepriekaištingą reputaciją 15 metų po teistumo už nurodytus nusikaltimus išnykimo arba panaikinimo. Pažymėtina, jog 2-4 p. esantys pakeitimai, siejami su 2020 m. birželio 5 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimu, kuriame Lietuvos Respublikos

Konstitucinis Teismas nurodė jog tuo metu galiojusios GŠKĮ redakcijos 18 str. 2 d. 1-4 p. ir kiek juose nurodyti asmenys neterminuotai nėra laikomi nepriekaištingos reputacijos, prieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui Lietuvos Respublikos (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. birželio 5 d. nutarimas). Atitinkamai, įstatymų leidėjas, 2021 m. gegužės 5 d., pakeitė GŠKĮ, nurodydamas, jog 18 str. 2 d. 2-5 p. nurodytais atvejais asmuo nepriekaištinga reputaciją atgauna po 15 metų nuo teistumo išnykimo ar jo panaikinimo, tačiau nors ir Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas konstatavo, jog 1 p. įtvirtintas neterminuotas draudimas taip pat prieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui, šis punktas buvo pakeistas tik keičiant jame nurodytą laisvės atėmimo bausmės laikotarpį, tačiau nenurodant, kaip toks asmuo gali atgauti nepriekaištingą reputaciją, ko pasekoje, šis pakeitimas taip pat buvo pripažintas kaip prieštaraujantis Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2023 m. kovo 15 d. nutarimu (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2023 m. kovo 15 d. nutarimas). Atitinkamai, atsižvelgiant į 2023 m. kovo 15 d. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo nutarimą, preziumuojama, jog GŠKĮ 18 str. 2 d. 1 p. vis dar prieštarauja konstituciniam teisinės valstybės principui, kadangi „*nesudaro galimybių, praėjus tam tikram laikui po nusikaltimo padarymo, įvertinti, ar, atsižvelgiant į individualią kiekvieno asmens situaciją, šiuose punktuose* [dabar tik GŠKĮ 18 str. 2 d. 1 p.] *nurodytus nusikaltimus padarę asmenys ir toliau kelia pavojų visuomenės saugumui ar viešajai tvarkai*“ (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo 2020 m. birželio 5 d. nutarimas). Teisėtumo principo kontekste – GŠKĮ neprieštarauja teisėtumo principui, kadangi yra būtina, jog įstatyme būtų aiškiai apibrėžti kriterijai, kas laikoma „nepriekaištinga reputacija“, kad tai neprieštarautų asmens teisėms, o šį informacija yra pateikta. Tačiau, atsižvelgiant į proporcingumo principą, kaip ir pripažino Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, neterminuotas draudimas (GŠKĮ 18 str. 2 d. 1 p.) nesudarant galimybės įvertinti asmens situaciją praėjus tam tikram laikui po nusikaltimo padarymo pažeidžia iš konstitucinio teisinės valstybės principo kylantį proporcingumo principą ir nors šie apribojimai gali būti reikalingi visuomenės saugumui užtikrinti, šis reikalavimas turėtų būti laikomas teisingu tik tada, kai yra aiškiai įrodytas asmens rizikingumo faktorius, nes kitaip tai galėtų būti vertinama kaip diskriminacija arba asmens teisių apribojimas nesant pakankamų įrodymų (Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismo 2020 m. birželio 5 d. nutarimas). Atitinkamai, kyla klausimas ir ar GŠKĮ 18 str. 2 d. 2-5 p. įtvirtintas nepriekaištingos reputacijos atgavimas praėjus 15 metų po teistumo už nurodytą nusikaltimą panaikinimo arba išnykimo atitinka proporcingumo principą. Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2020 m. birželio 5 d. nutarimą ir į kitus šiame

darbe nagrinėtus įstatymus bei juose numatytus nepriekaištingos reputacijos atkūrimo terminus, darytina išvada, kad GŠKĮ 18 str. 2 d. 2-5 p. įtvirtinti nepriekaištingos reputacijos praradimo terminai (15 metų po teistumo panaikinimo arba išnykimo) neatitinka teisinio proporcingumo principo. Atitinkamai, siūlomi pakeitimai, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucinio ir EŽTT praktiką, GŠKĮ 18 str. 2 d. 1 p. įtvirtintą neterminuotą draudimą pakeisti į terminuotą, arba numatyti galimybę asmeniui po tam tikro termino prašyti įvertinti jo rizikingumą ir atitikimą keliamiems reikalavimams. Papildomai, GŠKĮ 18 str. 2 d. 2-5 p. numatytus terminus, kuomet asmens nepriekaištinga reputacija atkuriamą tik po 15 metų nuo teistumo išnykimo ar panaikinimo dienos, siūlytina pakeisti į terminus skaičiuojamus nuo bausmės atlikimo dienos pagal nusikalstamos veikos sunkumo laipsnį (kaip nurodyta kituose, pavyzdžiui, Advokatūros įstatyme).

Nepriekaištingos reputacijos nelaikomi tokie asmenys, kurie yra įtariamai arba kaltinami padarę nusikalstamą veiką nurodytą GŠKĮ 18 str. 2 d. 2-5 (GŠKĮ 18 str. 2 d. 9 p.). Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 str. įtvirtina nekaltumo prezumpciją, kuri yra ypatingai svarbi baudžiamojoje teisėje ir nurodo jog asmuo yra laikomas nekaltu, kol tai nėra pripažinta įsiteisėjusiu teismo nuosprendžiu. Atitinkamai, atsižvelgiant į GŠKĮ 18 str. 2 d. 8 p. asmuo, kurio kaltės teismas dar nėra pripažinęs nuosprendžiu, jau patiria galimas tokio nuosprendžio pasekmes, todėl kvestionuojamas šio straipsnio punkto atitikimas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 str.

Lietuvos Respublikos aviacijos įstatymas (toliau – Aviacijos įstatymas) 41¹ str. 2 d. 2 p. numato, kad asmuo nėra laikomas nepriekaištingos reputacijos, jeigu jis buvo nuteistas už sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, neatsižvelgiant į tai, ar teistumas yra išnykęs ar panaikintas (Lietuvos Respublikos aviacijos įstatymas, 2000). Atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutarimą, darytina išvada, kad Aviacijos įstatymo 41¹ str. 2 d. 2 p. numatytas neterminuotas draudimas užimti Aviacijos įstatyme nurodytas pareigas teistiems asmenims „neatsižvelgiant į tai, ar teistumas yra išnykęs ar panaikintas“, pažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 str. Atitinkamai, siūlomi pakeitimai įtvirtinti tam tikrus terminus (kaip pavyzdžiui, Advokatūros įstatyme), kuriems suėjus, asmuo atgauna nepriekaištingą reputaciją, taip užtikrinant Aviacijos įstatymo atitikimą Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijai.

Taigi, išanalizavus prieš tai minimus Lietuvos Respublikos įstatymus, galima daryti išvada, jog aptariama viena iš teistumo instituto problemų yra susijusi su teistumo pasekmių atitiktis proporcingumo principui, kuris yra svarbus vertinant, ar teisės aktai tinkamai užtikrina asmenų teises, tuo pačiu nepažeidžiant visuomenės saugumo ir tvarkos. Lietuvos

teisės aktai, numatantys nepriekaištingos reputacijos reikalavimus tokioms pareigoms, kaip advokatai, notarai, teisėjai ir vidaus tarnybos pareigūnai, turi aiškiai apibrėžti kriterijus ir užtikrinti, kad asmenys, turintys teistumą, nepaisant jo išnykimo, nebūtų pažeidžiami diskriminacijos, nesant pakankamų įrodymų, jog tokie asmenys negali eiti numatytų pareigų ar turėti tam tikrų teisių. Kai kurie teisės aktai, kaip GŠKĮ, numato ilgesnį teistumo pasekmių laikotarpį, kuris, nors ir būtinas tam tikrais atvejais, gali kelti klausimų dėl jų atitikimo proporcingumo ir teisingumo principams, nes teistumo pasekmes būtų galima vertinti kaip per griežtas, jei nėra aiškiai įrodyta asmens rizika kelti grėsmę naudojant ginklus ar einant pareigas kuriems yra reikalingi šaunamieji ginklai.

3.2. Teistumo išviešinimas

Vienas iš teistumo sukeliamų padarinių yra jo išviešinimas Lietuvos įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų registre (toliau – ĮKNR), kuris buvo įsteigtas 2012 m. Šiame registre yra saugoma informacija apie pilnamečių asmenų teistumus. Nepilnamečiai, dėl itin pažeidžiamų asmens interesų apsaugos, negali turėti viešai tvarkomos su jais susijusios informacijos. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos, kaip ĮKNR valdytojas ir tvarkytojas, teikia pažymas ir išrašus, remdamasis registro duomenimis. Šią informaciją departamentas išduoda pagal fizinių ir juridinių asmenų prašymus bei Lietuvos ir užsienio teisėsaugos institucijų, valstybės ir savivaldybių įstaigų paklausimus (IRD, 2025). Registre esama informacija yra tvarkoma remiantis ES Europos Parlamento ir Europos Tarybos reglamentu (ES) 2016/679, kuriame yra nurodoma esamos informacijos tvarkymo tvarka. Registre matoma informacija apie asmenis kurie: įtariamai, kaltinami ir nuteisti fiziniai ir juridiniai asmenys: 1) įtariamai padarę nusikalstamą veiką; 2) pripažinti įtariamaisiais, kai jie slapstosi ar jų buvimo vieta nežinoma; 3) kaltinami privataus kaltinimo bylose, pradėtose iki 2017 m. rugsėjo 30 d.; 4) dėl kurių ikiteisminio tyrimo ir teisminio nagrinėjimo metu priimti procesiniai sprendimai baudžiamajame procese; 5) dėl kurių vykdomi baudžiamajame procese priimti procesiniai sprendimai (IRD, 2021).

Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymo 5 str. 1 d., nurodoma, jog 1) Duomenų tvarkymas yra būtinas, kad būtų įvykdyta duomenų valdytojui nustatyta teisinė prievolė patikrinti, ar asmuo atitinka įstatymuose ir kitose teisės normose nustatytus reikalavimus pareigoms eiti arba darbo funkcijoms atlikti; 2) Duomenų tvarkymas yra būtinas siekiant teisėtų darbdavio interesų, išskyrus atvejus, kai kandidato ar darbuotojo interesai, pagrindinės teisės ir laisvės, kurių apsauga reikalauja užtikrinti

asmens duomenų saugumą, yra svarbesni už darbdavio interesus, ypač kai duomenų subjektas yra vaikas“ (Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas, 1996). Darbdavys turi teisę reikalauti pateikti teistumo duomenis tik tada, kai tai numato konkrečiai nustatyta teisės norma arba atitinkamas įgyvendinamasis teisės aktas. Jei teisės aktai nesuteikia galimybės tvarkyti kandidato ar darbuotojo teistumo duomenų, darbdavys negali prašyti jų pateikimo (Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija, 2021). Valstybės duomenų apsaugos inspekcijos rekomendacijoje dėl darbdavio atliekamo teistumo duomenų tvarkymo yra numatyta penki ypatumai į kuriuos darbdavys turi atsižvelgti prieš reikalaujant darbuotojo teistumo pagrindimo pažymos. Kaip ir buvo minėta Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatyme pirmasis punktas yra 1) konkrečių pareigų ypatumas; 2) galimų rizikų numatytas einant šias pareigas – kokios rizikos gali kilti einant šias pareigas teistam asmeniui ir ar tai neviršyti proporcingumo principo, taip siekiant užkirsti kelią mažoms rizikoms ir teistų asmenų diskriminavimui darbo rinkoje; 3) reikalavimo būti neteistam už tam tikras veikas pagrįstumą ir proporcingumą – turi atitikti realia grėsme, kaip pavyzdžiui darbdavys negali nepriimti darbuotojo dirbti į buhalterinės apskaitos darbo vietą, jei darbuotojas turi teistumą už kelių eismo pažeidimus, tai prieštarautų proporcingumo principą ir realios žalos suvokimą; 4) darbuotojo (ar kandidato) pagrindines teises ir laisves – kaupiama informacija turi būti suderinta su ES Bendrųjų duomenų apsaugos reglamentu, nepažeisti intelektinės nuosavybės, nekonkuravimo normų; 5) kitos reikšmingos aplinkybės.

Atitinkamai, duomenų apie asmens teistumą išviešinimas ir suteikiama teisė prie jų prieiti suinteresuotiems asmenims (pavyzdžiui darbdaviams), sukelia tolesnius bendruosius teisinius padarinius teistumą turintiems asmenims taip apribojant jų teisę į tam tikrą darbą ar profesiją.

Viena iš šiuo metu aktualiausių profesijų, kuriose įstatymų leidėjas yra numatęs darbdavio pareigą reikalauti teistumo pažymos, yra darbai, susiję su vaikais. Nuo 2024 m. lapkričio 1 d. įsigaliojusi Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo (Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, 1996) (toliau – Vaiko teisių pagrindų apsaugos įstatymas) redakcija dar labiau išplėtė iki tol galiojusį draudimą tam tikriems asmenims dirbti su vaikais. Iki 2024 m. lapkričio 1 d. galiojusi šio įstatymo 30 str. 1 d. redakcija numatė, jog su vaikais negali dirbti asmenys, pripažinti kaltais už 1) nusikaltimus žmogaus seksualinio apsisprendimo laisvei ir neliečiamumui; 2) vaiko išnaudojimą pornografijai; 3) pelnymąsi iš vaiko prostitucijos; 4) vaiko įtraukimą į prostituciją ar disponavimą pornografinio turinio dalykais, kuriuose vaizduojamas vaikas arba asmuo pateikiamas kaip vaikas; 5) vaiko pirkimą ar pardavimą; 6) už kitus tyčinius

sunkius ar labai sunkius nusikaltimus ar už analogiškas veikas; neatsižvelgiant į tai, ar teistumas yra išnykęs ar panaikintas. 2024 m. lapkričio 1 d. įsigaliojusi Vaiko teisių pagrindų apsaugos įstatymo redakcija 30 str. papildė šį sąrašą ir asmenimis, kurie yra padarę seksualinį nusikaltimą, tačiau buvo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ir padariusius kitus tyčinius sunkius ar labai sunkius nusikaltimus, bet atleistiems nuo baudžiamosios atsakomybės BK 38-40 str. pagrindais. Pažymėtina, jog Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2021 m. balandžio 14 d. nutarime yra pažymėjęs, kad nuostata „*nesvarbu, ar teistumas išnyko, ar yra panaikintas*“ prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 str. 1 d. (Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutarimas). Atitinkamai, darytina išvada, jog Vaiko teisių pagrindų apsaugos įstatyme įtvirtintas neterminuotas draudimas asmenims užsiimti šio įstatymo 30 str. įvardintomis veiklomis potencialiai pažeidžia Lietuvos Respublikos Konstituciją ir EŽTT plėtojamą praktiką. Todėl siūlytina pakeisti Vaiko teisių pagrindų apsaugos įstatymą nustatant, kad su vaikais negali dirbti tik tie asmenys, kurie buvo pripažinti kaltais už nurodytus nusikaltimus, ir jų teistumas nuo teistumo išnykimo ar panaikinimo nėra praėjęs konkretus, pavyzdžiui, 5-10 metų (priklausant nuo padaryto nusikaltimo), laikotarpis.

Apibendrinant, atsižvelgiant į šiame darbe nagrinėtą Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo bei EŽTT teismų praktiką ir plėtojamą doktriną, darytina išvada, jog Vaiko teisių pagrindų apsaugos įstatyme numatyti neterminuoti draudimai užsiimti 30 str. įvardinta veikla, potencialiai prieštarauja Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 str. ir EŽTK 14 str.

Atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, darytina išvada, kad teistumo išviešinimas ĮKNR ir galimybė suteikti prieigą suinteresuotiems asmenims (pavyzdžiui, darbdaviams) gali daryti įtaką ribojant asmens galimybę įsidarbinti ar vykdyti tam tikrą veiklą ne tik tokiais atvejais, kai toks ribojimas ir/ar draudimas yra įtvirtintas įstatymuose, tačiau ir darbdavio vidinėse tvarkose ar dėl tam tikrų darbdavio įsitikinimų, kadangi teistumo pažymos vertinimas yra paliekamas vertinti pačiam darbdaviui.

IŠVADOS

1. Teistumas yra asmens, nuteisto už nusikaltimo padarymą, kurio atžvilgiu yra priimtas apkaltinamasis nuosprendis, padėties ypatybė, kuri atsiranda, tęsiasi ir pranyksta (arba būna panaikinama) BK numatytais pagrindais. Teistumas sukelia specialiuosius (baudžiamuosius), kurie atsiranda tik padarius naują nusikalstamą veiką, ir bendruosius teisinius padarinius, kurie teistumą turinčiam (turėjusiam) asmeniui tam tikrą terminą (arba neterminuotai) numato tam tikrus piliečio laisvių ir teisių ribojimus.
2. Nors BK 97 str. 6 d. nurodo, kad išnykus teistumui asmuo yra laikomas neteistu baudžiamosios teisės prasme. Vis dėlto, teismų praktika rodo, kad teismai, sprenddami dėl bausmės skyrimo, dėl kardomosios priemonės ar atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, asmens charakterizavimui neretai atsižvelgia ir į jo išnykusius teistumus, taip formuodami problematišką praktiką.
3. Teistumo sukeltos specialiosios (baudžiamosios) teisinės pasekmės dažniausiai pasireiškia per bausmės, už naujai padarytą nusikalstamą veiką, skyrimą. Teistumo įtaka sprendžiant dėl bausmės skyrimo už pakartotinį nusikaltimą pasireiškia per recidyvo klausimą, kuris yra atsakomybę sunkinanti aplinkybė. Įsigaliojus naujai BK 27 str. redakcijai recidyvo skyrimo klausimas buvo perduotas teismo jurisprudencijai, kas yra vertinama dvejopai. Viena vertus, teismams suteikta galimybė individualizuotai spręsti dėl asmens pripažinimo recidyvistu gali prisidėti prie teisingesnio baudžiamosios atsakomybės taikymo. Kita vertus, naujasis reguliavimas gali lemti teismų praktikos neapibrėžtumą ir nevienodą faktiškai identiškų situacijų vertinimą, nes iki šiol teismai dažniausiai recidyvistais pripažindavo visus asmenis, teisiamus už pakartotinį tyčinį nusikaltimą.
4. Teistumą turintis asmuo negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindais numatytais BK 39 str. (kai yra lengvinančių aplinkybių), BK 39² str. (pranešėjo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės) ir BK 40 str. (pagal laidavimą), kuomet padaromas apysunkis nusikaltimas. Pažymėtina, jog nepilnamečiai, turintys neišnykusį teistumą, negali būti atleidžiami nuo baudžiamosios atsakomybės BK 93 str. pagrindu, nurodant, kad nepilnametis gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės tik faktiškai arba teisiškai pirmą kartą padarius nusikalstamą veiką, kas suponuoja prieštaravimą bendrosioms BK atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygoms (pavyzdžiui, BK 38 str.).
5. Teistumo sukeltos bendrosios teisinės pasekmės dažniausiai pasireiškia per nepriekaištingos reputacijos vertinimą, kuriuo nustatomi tam tikri teisių ir laisvių

apribojimai arba draudimai. Pažymėtina, jog remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir EŽTT jurisprudencija, teistumo sukeliama piliečio teisių ir laisvių apribojimai negali būti neterminuoti, tačiau Lietuvos Respublikos teisės aktuose vis dar sutinkami neterminuoti draudimai užsiimti tam tikra veikla, dirbti tam tikrą darbą ar kiti panašūs neterminuoti teisių ir laisvių suvaržymai, kurie prieštarauja Konstituciniam teisinės valstybės principui bei EŽTK 14 str. Toks teisinis reguliavimas gali būti vertinamas kaip neproporcingas, neatitinkantis būtinybės ribų ir nepagrįstai ribojantis asmens teises bei galimybes reintegrotis į visuomenę.

PASIŪLYMAI

1. Siūlytina papildyti Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos įstatymą aiškiai nustatant teistumo galiojimo trukmę, nustatant, kad su vaikais negali dirbti tik tie asmenys, kurie buvo pripažinti kaltais už nurodytus nusikaltimus, ir jų teistumas nėra išnykęs ar panaikintas per konkretaus laikotarpio, pavyzdžiui 5-10 metų laikotarpį. Po šio laikotarpio, jeigu asmuo nepadarė naujų nusikalstamų veikų, jam būtų suteikta teisė dirbti su vaikais, nes teistumas nebūtų laikomas objektyvia priežastimi uždrausti šią veiklą. Bei atsižvelgiant į teistumo pobūdį ir aplinkybes, turėtų būti numatyta galimybė atnaujinti arba peržiūrėti šį draudimą po tam tikro laikotarpio (pavyzdžiui po 5 metų nuo teistumo išnykimo). Tai leistų užtikrinti, kad draudimai nebūtų amžini ir būtų taikomi tik tiek, kiek tai yra objektyviai pagrįsta pagal teisės aktus ir asmens elgesį po nusikaltimo padarymo.
2. Lietuvos Respublikos Teismų, Bankų, Aviacijos ir Ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymuose turėtų būti nustatyti konkretūs terminai, per kuriuos asmuo gali atgauti nepriekaištingą reputaciją, jei jo teistumas buvo išnykęs arba jis buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Pavyzdžiui, numatant 5–10 metų laikotarpį, jei asmuo nepadarė papildomų pažeidimų ir laikėsi teisės aktų nustatytų reikalavimų. Tokiu būdu būtų užtikrinama, kad nepažeidžiamos proporcingumo ir žmogaus teisių apsaugos nuostatos.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai

Tarptautiniai teisės aktai

1. Europos Parlamento ir Tarybos 2017 metų birželio 14 d. reglamentas (ES) 2016/679 fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB. OJ L 119.Eu
2. Europos konvencija dėl tarptautinio baudžiamųjų nuosprendžių pripažinimo (1970). Valstybės žinios 1997, 101-2551.
3. Lietuvos Respublikos ir Moldovos Respublikos sutartis dėl teisinės pagalbos ir teisinių santykių civilinėse, šeimos ir baudžiamosiose bylose (1993). Valstybės žinios 1995, 19-440.

Nacionaliniai teisės aktai

4. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014.
5. Lietuvos Respublikos asmens duomenų teisinės apsaugos įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 63-1479.
6. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas (2015). TAR, 2015-07-10, Nr. 11216.
7. Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, IX-2066.
8. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, IX-876.
9. Lietuvos Respublikos aviacijos įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 94-2918.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
11. Lietuvos Respublikos baudžiamasis statutas (1930). Menas.
12. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 73-3084.
13. Lietuvos Respublikos bankų įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, 54-1832.
14. Lietuvos Respublikos diplomatinės tarnybos įstatymas (1999). *Valstybės žinios*, 7-140.
15. Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, IX-705.
16. Lietuvos Respublikos notariato įstatymas (1992). *Valstybės žinios*, I-2882.
17. Lietuvos Respublikos Prezidento dekretas dėl malonės komisijos sudarymo ir malonės prašymų nagrinėjimo nuostatų patvirtinimo (2020). TAR, 11733.

18. Lietuvos Respublikos teismų įstatymas (1995). Valstybės žinios, I-480.
19. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (1996). *Valstybės žinios*, 33-807.
20. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto pakeitimo įstatymas (2024). Valstybės žinios, XIV-2404.
21. Lietuvos Respublikos aviacijos įstatymas (2000). Valstybės žinios, 94-2918.
22. Lietuvos Respublikos Seimas (2024). Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso pakeitimo įstatymas. Valstybės žinios, Nr. XIVP-4203(2).
23. Lietuvos tarybų socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (1961). *Vyriausybės žinios*, 18-147.
24. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl amnestijos akto (2000). Valstybės žinios, 35-973.
25. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl amnestijos akto (2018). TAR, 19125.

Užsienio valstybių teisės aktai

26. Estijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2001). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123122014016>; [žiūrėta 2025 m. kovo 18d.].
27. Estijos Respublikos nusikalstamų veikų registro duomenų bazės įstatymas (2011). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.riigiteataja.ee/akt/123122014016>; [žiūrėta 2025 m. kovo 1d.].
28. Ispanijos Karalystės baudžiamasis kodeksas (1996). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444>; [žiūrėta 2025 m. vasario 2 d.].
29. Italijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1930). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.gazzettaufficiale.it/sommario/codici/codicePenale>; [žiūrėta 2025 m. vasario 15 d.].
30. Jungtinės Karalystės bausmių skyrimo aktas (2020). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2020/17/section/65>; [žiūrėta 2025 m. vasario 1 d.].
31. Latvijos Respublikos baudžiamasis kodeksas (1999). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://likumi.lv/ta/id/90218-latvijas-sodu-izpildes-kodekss>; [žiūrėta 2025 m. vasario 1d.].

Specialioji literatūra

32. Abramavičius, A. (1996). *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis: vadovėlis*. Vilnius: Eugrimas.
33. Ancelis, P. et al. (2016). *Atskirų nusikalstamų veikų tyrimas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
34. Apanavičius, M., et al. (1980). *Nusikalstamų veikų kvalifikavimo teoriniai pagrindai*.
35. Barnard, C. (2005). *Europos Sąjungos materialinė teisė. Keturios laisvės, laisvas prekių judėjimas I d.* Vilnius: Eurigmas.
36. Baublys, L., Beinoravičius, D., Kaluina, A., et al. (2012). *Teisės teorijos įvadas*. Vilnius: Mes.
37. Fedosiukas, O. (2022). *Lietuvos baudžiamoji teisė: specialioji dalis. Antroji knyga*. Vilnius: Vytauto Didžiojo universitetas.
38. Geiger, Ch., et al. (2012). *Criminal Enforcement of Intellectual Property: A Handbook of Contemporary Research (Research Handbooks in Intellectual Property)*. United Kingdom: MPG Books group.
39. Jurgelaitienė G. (2004). Galiojančių baudžiamųjų įstatymų įtakos nusikalstamų veikų recidyvui kriminologinė analizė. Vilnius: LTU.
40. Klimka, A. (1970). *Nusikaltimų kvalifikavimas*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, Vilnius: Vilniaus universitetas.
41. Abramavičius A., et al. (2009). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis. Vilnius: Registrų centras.
42. Pavilonis, V., et al. (2003). *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis (Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas)*. Vilnius: Eugrimas.
43. Piesliakas, V. (2009). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Vadovėlis*. Vilnius: Justitia.
44. Steponavičiūtė, R. (2020). *Autorystės pasisavinimo nusikaltimo objektas ir jo reikšmė veikai kvalifikuoti*. Vilniaus universitetas.
45. Švedas, G. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė: bendroji dalis: Vilniaus universiteto vadovėlis*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
46. Švedas, P. (2011). *Baudžiamoji atsakomybė už literatūros, mokslo, meno kūrinio ar gretutinių teisių objekto neteisėtą atgaminimą, neteisėtų kopijų platinimą ar laikymą*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė, Vilnius: Vilniaus universitetas.
47. Veršekys, P. (2013). *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*. Daktaro disertacija, Socialiniai mokslai, teisė, Vilnius: Vilniaus universitetas.

48. Veršekys, P. (2015). *Abstrakčių požymių traktuotė nusikalstamų veikų ekonomikai ir verslo tvarkai sudėtyse*. [interaktyvus]. Vilniaus universitetas. Prieiga per internetą: [https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2016/09/Dr. P. Versekys_Abstrakciu-pozymiu-traktuote-nusikalstamu-veiku-ekonomikai-ir-verslo-tvarkai-sudetyse.pdf](https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2016/09/Dr._P._Versekys_Abstrakciu-pozymiu-traktuote-nusikalstamu-veiku-ekonomikai-ir-verslo-tvarkai-sudetyse.pdf); [žiūrėta 2025 m. sausio 15 d.].

Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimai

49. Paksas prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 34932/04, [2011-01-06]. ECLI:ECHR:2011:0106JUD003493204.
50. Sidabras ir Džiautas prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 50421/08, [2015-06-23]. ECLI:CE:ECHR:2003:0701DEC005548000.
51. Rainys ir Gasparavičius prieš Lietuvą [EŽTT], Nr. 70665/0, [2005-04-07]. ECLI:CE:ECHR:2005:0407JUD007066501.

Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimai

52. *Coditel vs Cinte Vog Films* [ESTT], Nr. C-92/09, [1980-03-18]. ECLI:EU:C:2010:353.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija

53. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2011 m. lapkričio 17 d. nutarimas. TAR, 141-6634.
54. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2021 m. balandžio 14 d. nutarimas. TAR, 9899.
55. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2023 m. vasario 9 d. nutarimas. TAR, 2488.
56. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2023 m. kovo 15 d. nutarimas. TAR, 26122.

Lietuvos Respublikos bendrosios kompetencijos teismų praktika

57. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. spalio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-265/2008.
58. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-85/2008.

59. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-459/2012.
60. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-300/2012.
61. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 8 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-187/2014.
62. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gegužės 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-168/2014.
63. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. vasario 2 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-24-976/2016.
64. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. sausio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-28-303/2017.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. gegužės 31 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-85-303/2017.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-316-1073/2018.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-262-303/2018.
68. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-77-648/2019.
69. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-231-495/2019.
70. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-239-648/2020.
71. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. gruodžio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2k-222-511/2021.
72. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2023 m. spalio 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-214-976/2023.
73. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2025 m. vasario 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-1-813/2025.
74. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. balandžio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-136-744/2018.
75. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2017 m. gruodžio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-1017-290/2017.

76. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. balandžio 30 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-333-317/2018.
77. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. lapkričio 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-302-658/2021.
78. Kauno apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 5 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-90-737/2025.
79. Klaipėdos apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2024 m. gruodžio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-123-606/2024.
80. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-30-882/2025.
81. Šiaulių apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. vasario 19 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-19-951/2025.
82. Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2025 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-56-497/2025.
83. Lietuvos apeliacinio teismo 2007 m. lapkričio 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-432/2007.
84. Lietuvos apeliacinio teismo 2023 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1S-316-579/2023.
85. Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. vasario 12 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-103-487/2025.
86. Lietuvos apeliacinio teismo 2025 m. vasario 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-155-806/2025.

Kiti šaltiniai

87. Europos Sąjungos intelektinės nuosavybės tarnyba (2025). Prieiga per internetą: [<https://euipo.europa.eu/ohimportal/lt/trade-marks-definition.%20Peržiūrėta%202017-02-25>]; [žiūrėta 2025 m. vasario 3 d.].
88. Teisinės informacijos portalas (2021) „Ar darbdavys turi teisę prašyti kandidato į darbuotojus arba darbuotojo pateikti teistumo pažymą?“ [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://vdai.lrv.lt/uploads/vdai/documents/files/21%20DUK_teistumo%20duomenys%20priimant%20i%20darba%202021-02-08.pdf; [žiūrėta: 2025 m. vasario 5 d.].
89. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (2024) „Dėl Įtariamųjų, kaltinamųjų ir nuteistųjų registro objektų <...>“. Prieiga per internetą:

<https://eseimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2a0b6e019bb611ef955ff95815eb5ce5?jfwid=-117zm9ibi>; [žiūrėta: 2025 m. vasario 5 d.].

90. Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos (2024) „Dėl teisėto darbo su vaikais <...>“. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4a64c660ea2511eb9f09e7df20500045>; [žiūrėta: 2025 m. vasario 5 d.].

SANTRAUKA

Teistumo teisinės pasekmės

Greta Linartaitė

Teistumas yra svarbi asmens, nuteisto už nusikaltimo padarymą, padėties ypatybė, kuris turi tiesioginę įtaką asmens teisinėms pasekmėms. Jis atsiranda, tęsiasi ir pasibaigia pagal BK nuostatas. Svarbu atskirti sąvokas „turintis teistumą“ ir „teistas“, nes pirmoji gali išnykti, o antroji seka teistą asmenį visą likusį gyvenimą. Nors BK numato, kad išnykus teistumui asmuo laikomas neteistu, teismų praktikoje vis dar kyla problemų – teismai gali atsižvelgti į išnykusius teistumus priimdami sprendimus dėl kardomųjų priemonių ar atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės.

Be to, iki 2025 m. vasario 1 d. recidyvo institutas buvo taikomas automatiškai, tačiau įsigaliojus naujai Baudžiamojo kodekso redakcijai šį klausimą paliko nagrinėti teismų diskrecijai, kas gali lemti ne vienodą praktiką. Teistumas taip pat turi įtakos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybėms – teistą asmenį apriboja tam tikros Baudžiamojo kodekso nuostatos, o nepilnamečiai turintys teistumą negali būti atleisti pagal BK 93 str., kas gali prieštarauti bendrosioms atleidimo sąlygoms. Be to, bendrosios teistumo pasekmės dažniausiai susijusios su nepriekaištingos reputacijos kriterijumi, kuris gali lemti teisių ir laisvių apribojimus. Nepaisant Konstitucinio Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktikos, Lietuvos teisėje vis dar egzistuoja neterminuoti draudimai tam tikrai veiklai ar darbui, kurie gali būti laikomi neproporcingais ir ribojančiais asmens galimybes reintegruoti į visuomenę.

SUMMARY

Legal consequences of a criminal record

Greta Linartaitė

A criminal record is an important legal fact that has a direct impact on a person's legal consequences. It arises, continues and ends in accordance with the provisions of the Criminal Code. It is important to distinguish between the concepts of "having a criminal record" and "having been convicted", as the former may disappear, while the latter remains with the convicted person for the rest of his or her life. Although the Criminal Code provides that a person is presumed to be free of conviction once a conviction has been expunged, there are still problems in case law, whereby courts may take into account expunged convictions when deciding on pre-trial detention measures or exemption from criminal liability.

Moreover, while the recidivism concept was automatic until 2025, the new version of the Criminal Code has left this issue to the discretion of the court, which may lead to uneven practice. Criminal convictions also have an impact on the possibilities of exemption from criminal liability: a person with a criminal record is restricted by certain provisions of the Criminal Code and minors with a criminal record cannot be exempted under Article 93 of the Criminal Code, which may contradict the general conditions for exemption. Moreover, the general consequences of a criminal record are usually linked to the criterion of good repute, which can lead to restrictions on rights and freedoms. Despite the case law of the Constitutional Court and the European Court of Human Rights, Lithuanian law still contains indefinite bans on certain activities or work, which may be considered disproportionate and restrictive of a person's ability to reintegrate into society.